

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

JISMONIY MADANIYAT FAKULTETI

“JISMONIY MADANIYAT NAZARIYASI VA METODIKASI” KAFEDRASI

“5112000-Jismoniy madaniyat” ta'lim yo'nalishi 22-12 guruh talabasi
Abdurasulov Sardor Muxtor o'g'li **“13-14 yoshli futbolchilarning texnik-
taktik harakatlarini tarbiyalash samaradorligi”**
mavzusidagi bajargan

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Rahbar:

Jalolov I.M.

Guliston – 2016 y

Bitiruv malakaviy ish Guliston davlat universitetining 2016 yil
apreldagi _____-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan Davlat attestatsiya
komissiyasining _____-sonli yig'ilishida muhokama qilindi va "_____" ball bilan
(_____) baholandi.

(a'lo, yaxshi, qoniqarli)

Bitiruv malakaviy ish "Jismoniy madaniyat fakultetining"ning 2016 yil
"_____" _____dagi _____-sonli Ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan
Davlat attestatsiyasi komissiyasiga himoya qilish uchun tavsiya etildi.

Fakultet dekani

J.Komilov

Bitiruv malakaviy ish "Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi"
kafedrasining 2016 yil "_____" _____iyundagi _____-sonli yig'ilishida muhokama qilindi va
himoyaga tavsiya etildi.

Kafedra mudiri

M.Bairbekov

BMI bajaruvchi "5112000-Jismoniy madaniyat" ta'lim yo'nalishi 22-12-
guruh talabasi _____ S.M.Abdurasulov

Rahbar "Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi" kafedrası
oqituvchisi _____ I.Jalolov

Guliston – 2016 y.

MUNDARIJA

KIRISH.....

I BOB. ILMIY ADABIYOTLARNI O'RGANISH, TAHLIL QILISH.....

- 1.1. Futbolchilarning maydondagi xarakatlariga tasnif.....
- 1.2. Yosh futbolchilarning texnik-taktik harakatlarining o'rganilganligi.....
- 1.3. Yosh futbolchilarning mashg'ulotlarini rejalashtirish.....

II BOB. TADQIQOT ISHNING MAQSADI, VAZIFALARI, ILMIY USHLUBLARI VA TASHKIL ETILISHI.....

- 2.1. Tadqiqot ishning maqsadi va vazifalari.....
- 2.2. Tadqiqot ishning ilmiy ushlublari.....
 - 2.2.1. Ilmiy adabiyotlar tahlili.....
 - 2.2.2. Futbolchilarni musobaqa faoliyatini pedagogik kuzatish.....
 - 2.2.3. Matematik-statistik usul.....
- 2.3. Tadqiqot ishning tashkil etilishi.....

III BOB. TADQIQOT ISHIDA O'RGANILGAN NATIJALAR TAHLILI.....

- 3.1. Yosh futbolchilarni texnik-taktik harakatlari tahlili.....
 - 3.1.2. Yosh futbolchilarning xujum faoliyatidagi samarali xarakatlar.....
- 3.2. Futbolchilarning texnik tayyorgarliklari bo'yicha nazoratlar.....
- 3.3. Yosh futbolchilarda mashg'ulotlarni samarali o'tkazishni ahamiyatliligi.....

XULOSALAR.....

AMALIY TAVSIYALAR.....

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....

KIRISH

O'zbekistonda barkamol avlodni tarbiyalash, qobiliyatli yoshlarni sportga jalb etish, milliy futbolimizni yanada qo'llab quvvatlash va rivojlantirish uchun shart sharoitlar yaratish, yosh futbolchilarni tanlab olish va ularda professional maxorat hamda ko'nikmalarni chuqur rivojlantirishni ta'minlash, shuningdek, ulardan futbol bo'yicha mamlakat klublari va terma jamoalariga ishonchli zahirani shakllantirish maqsadida O'zbekiston respublikasi Prezidneti va O'zbekiston respublikasi Vazirlar Maxkamasining bir qator farmon va qarorlari qabul qilindi. Bu xujjatlarda yosh futbolchilarning nazariy tayyorgarligi va texnik taktik ko'nikmalarni takomillashtirish, professional fazilatlarni rivojlantirish, shuningdek, zamonaviy futbolni rivojlantirish xalqaro talablariga muvofiq xolda yosh futbolchilarni tayyorlash jarayonini ilmiy uslubiy tavsiyalar asosida tashkil etish vazifalarni belgilanadi.

Mamlakatiizdagi bir qancha futbol mutaxassislarning fikricha yosh futbolchilarning texnik taktik ko'nikmalarni egallashda ortda qolishlarni, eng avvalo yosh futbolchilarni tayyorlashning dastlabki bosqichlaridayoq yuzaga keladigan muammolar bilan izoxlash mumkin.

Futbol o'yinida yuqori malakali futbochilarni tarbiyalash har doim ham dolzarb muammo hisoblangan. Yuqori malakali futbolchilarni jismonan etuk, texnik-taktik tomonlama tayyorlash voyaga etkazish, yoshlikdan futbol sport maktablarida, internatlarida o'quv mashg'ulotlarini to'g'ri yo'naltirish bilan bog'liqdir.

Bizning mutaxassis va murabbiylar O'zbekiston futbolida yuqori malakali deb hisoblangan ko'pgina o'yinchilarda texnik-taktik harakatlarni ancha past darajada ekanligini takidlashmoqda. Bunga milliy terma jamoamiz safida o'ynovchi futbolchilarning xalqaro uchrashuvlarida texnik-taktik harakatlardagi kamchiliklarning ko'rinib qolishi yaqqol misol bo'la oladi.

O'zbek futbolchilarining keyingi rivojlanish bosqichi to'g'ridan to'g'ri yosh bolalar va o'smirlar futbolini rivojlantirish bilan bog'liq. Qanchalik bolalar

va o'smirlarni tayyorlash, o'rgatish jarayoni samarali yo'lga qo'yilsa keyingi futbolimiz rivojlanish bosqichi shunchalik samaraliroq kechadi.

Zamonaviy futbol har bir futbolchidan, to'p bilan to'g'ri muomalada bo'lishni to'pni o'z jamoadashlariga aniq uzatishni, darvozaga to'g'ri zarba yo'naltirishni xujumda, himoyada va butun o'yin davomida aniqlik bilan harakat qilishlarini talab etmoqda, chunki noaniq bir harakat jamoaning uyushtirilgan xujumlarini samarasiz tugallanishiga olib keladi.

Yuqori malakali jamoalarda o'yinchilarning texnik va taktik tayyorgarligidagi nuqsonlarini tuzatish ancha qiyin. Shuning uchun bolalar va o'smirlarning mashq jarayonlari qanchalik samarali bo'lsa, yuksak natijalar uchun kurashlar ham shunchalik ko'p muvaffaqiyaga olib keladi.

Tadqiqot ishining maqsadi. Yosh futbolchilarni texnik-taktik xarakatlarni tarbiyalash asosida o'yin natijalarni oshirish.

Tadqiqot ishining ilmiy faraz. Yosh futbolchilarni mashg'ulotlarda texnik-taktik harakatlarni astoydil o'rganishlari takomillashtirishlari ularni malakali futbolchi bo'lib etishishida asos bo'ladi. Futbolchilarni o'yin davomida maydonning har bir chizig'ida texnik harakatlarni bexato bajarishlari jamoani g'alabaga yaqinlashtiradi.

Tadqiqot ishining ilmiy yangiligi. Yosh futbolchilarni mashg'ulotlarda texnik-taktik harakatlarni tarbiyalab rivojlantirishda berilayotgan mashqlarni sekinlik bilan, to'g'ri bajarishiga e'tibor ko'p. Bugungi kunda texnik-taktik harakatlarni tezkor bajarishiga ahamiyat berish, o'yin vaziyatlariga xos mashqlaridan foydalanish muhimdir.

Tadqiqot ishining amaliy ahamiyati. Texnik-taktik harakatlarga doir mashqlarni ko'rsatilishi tavsiya etilishi murabbiylarning mashg'ulotlarini samarali o'tishini ta'minlaydi. Yosh futbolchilarni musobaqa faoliyatida bajargan texnik harakatlarini pedagog kuzatish orqali tekshirish tahlil qilish mumkin.

I BOB. ILMIY ADABIYOTLARNI O'RGANISH, TAHLIL QILISH

1.1. Futbolchilarning maydondagi harakatlariga tasnifi.

Futbodagi yangi va samarali usullarining paydo bo'lishi futbolchilarning harakatlari yuksak darajada bo'lishini talab etmoqda. Har bir futbolchi bir o'yin davomida jamoasining g'alaba qozonishi uchun ko'pgina harakatlar bajarishadi.

Mutaxassislar futbol o'ynash uchun kamida uchta muhim qobiliyatga ega bo'lishlikni ta'kidlashadi. Ya'ni bu, jismonan rivojlangan, o'yin texnikasini egallagan va maydonda o'zini yaxshi tuta oladigan bo'lishlari kerak.

Ko'pgina futbol mutaxassislari R.A.Akramov(6), M.A.Godik(15), Yu.N.Lopachev (35), G.M.Sergeev (50), I.A. Koshbaxtiey (27), A.I. Talipjanov (59)lar o'z ishlarida futbolchining o'yindagi to'p bilan, to'psiz va o'yindagi boshqa xolat harakatlarini tekshirishgan, ilmiy tadqiqot ishlari olib borishgan.

Bizga shu narsalar ma'lumki, futbolchining maydondagi asosiy harakatlari: yurish, yugurish, tup bilan yurish, tup bilan yugurish, sakrashlar, tupga zarba berish, tupni tuxtatish, tupni en chiziqdan tashlash, fintlar, podkat tashlash va raqib bilan tup uchun kurashish harakatlari kiradi. Bundan ko'rinib turibdiki, futbol mutaxassislari (o'z tadqiqot ishlarida) futbolchilarning yuqorida ta'kidlangan harakatlarini o'rganishgan va ularni takomil-lashtirish kerakligini izoxlab o'tishgan. Futbol mutaxassisi Yu.M. Arestov(10) futbolchining maydondagi asosiy harakati bu yugurishidir deb ta'kidlangan edi. U o'z tadqiqotlarida futbolchilarning yugurish harakatlarida, ya'ni futbolchilar o'yindagi to'p bilan yugurishlari, to'psiz yugurishlari, futbolchilar tomonidan 9-12 km bosib o'tishini va bu kursatkich keyinchalik 12-14 km ga etishini e'tirof etgan. Xaqiqatan ham bu ko'rsatkichni o'sishini biz hozirgi futbolimizda ko'rishimiz mumkin. Bo'lib o'tgan jaxon chempionatlarida ko'pgina futbol mutaxassislari futbolchilarning bir o'yindagi har qanday xolatdagi yugurishlarini kuzatishgan. Bunda ular futbolchining sekin yugurishi va tezkor yugurishi, maksimal tez yugurishi va to'p bilan yugurishini o'rganishgan.

Futbol o'yinida futbolchilarning asosiy xarakatlaridan bir to'p bilan muomalada bo'lishi, ya'ni to'p bilan xarakatlanishidir. Unda futbolchilar to'pga zarba berish, bosh va oyoq bilan maydondagi aldamchi xarakatlari, raqibi bilan to'p uchun kurashishi, to'pni olib yurish va to'pni to'xtatish xarakatlarini bajarishadi.

N.M.Lyukshinov (34) o'zining tadqiqot ishlarida futbolchining bir o'yindagi to'p bilan xarakatlarini kuzatgan. Uning kuzatishicha futbolchining to'pga zarba berishi 37,6% ni, raqibi bilan to'p bilan uchun kurash va fintlar 20,8%, tupni olib yurish 17,7% ni va to'pni tuxtatishlar 23,9% ni tashkil etishini ko'rsatgan.

Tupga zarba berishda 83,4% - oyoqda, 16,6% bosh bilan berilar ekan. Shulardan futbolchilar tomonidan oyoqda beriladigan zarbalarning oyoq qobirg'asining ichki qismi bilan 26,5% oyoq yuzasining yon qisim bilan 30,3% eng ko'p zarbalar berilar ekan.

Raqib jamoasining darvozasiga to'p yo'llash, xar bir jamoa futbolchilarining asosiy maqsadidir. Futbolchialr tomondan darvoza tomon yo'llangan zarbalarning oyoqning qaysi qismida samarali bajarilishini M.S. Brilnning(12) ishlaridan bilib olishimiz mumkin. Bu jadvaldan shuni kurishimiz mumkinki,darvoza tomon to'g'ri,aniq gol bilan tugallangan zarbalar oyoq qobirg'asining o'rta qismi bilan yo'naltirilgan.

O'yin davomida futbolchilar tomonidan bajariladigan yana bir xarakatlar – bu sakrashlar va aylanma xarakatlardir.Xavodagi to'p uchun kurashishda ko'pincha futbolchilar bosh bilan, darvozabon esa qo'l bilan sakrab to'pga egalik qilishadi. Aylanma xarakatlarini esa futbolchilar aldamchi xarakatlar, akrobatik xarakatlar,ya'ni o'yin sharoitiga qarab bunday xarakatlarni bajarishadi. Bunday xarakatlar futbolda deyarli xali uncha o'rganilmagan.

Vengriyalik futbol mutaxassisi A.Chanadi (64)ning e'tiroficha, futbol texnikasining o'z chegaralari bor. U hamma narsani hal qilmaydi, lekin usiz xech bir yutuqqa erishib bo'lmaydi.

Texnik usullar bu futbol o'yini vujudga keltirish natijasi demakdir. Yuksak futbol natijalariga erishish ko'p jixatdan futbolchining an shu xilma xil vositalarni qanchalik to'liq bilishsa, raqib jamoa o'yinchilarni qarshilik ko'rsatayotgan, ko'pincha charchoq ortib borayotgan sharoitda o'yin faoliyatidagi turli holatlarda ularni qanchalik maxorat bilan, samarali qo'llanishga bog'liq.

O'yin taraqqiyotining yuz yildan ortiq tarixi mobaynida futbol texnikasida muayyan o'zgarishlar bo'ldi. Bu taraqqiyotning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat: boshning chakka qismi va orqasi bilan zarba berish, to'pni boldir bilan to'xtatish singari noratsional usullarni qo'llash ancha kamayib ketdi.

Yangi rivojlangan texnikalar, oyoq yuzi bilan zarba berish, to'pni son va ko'krakda to'xtatishlar, aldash harakatlaridan foydalanish samarasi oshdi.

Hozirgi futboldagi texnik usullar o'yin harakatlari tezligi va aniqligini oshirish uchun kuchdan etarlicha tejab foydalanish imkonini beradigan, biomexanika nuqtai nazaridan maqbul harakat sistemasi bilan xarakterlanadi.

Futbol texnikasini o'zlashtirib olishdagi qiyinchiliklar, aftidan, shu bilan izohlanadiki, bunda to'pni oyoq va bosh bilan o'ynatish zaruriyati, buning ustiga raqib bilan qattiq olishish zarurati tug'iladi.

Mutaxassislar (11,24,25,32,39,40) o'yin davomida futbolchi to'p bilan 50 martadan 100 martagacha uchrashishni xisoblab chiqadilar. Ammo bundan qisqa vaqt davomida (o'rtacha 2-3 min) tunga ega bo'lish bilan o'yin vaziyatdagi texnik priyomlarni bajarishni hajmi, turli-tumanligi, samaraligi, tezkorligi katta malakani talab etadi.

Maydon o'yinchisining to'p egallash texnikasiga quyidagi gruppadagi usullar kiradi: oyoqda beriladigan zarbalar (6 usul), boshda beriladigan zarbalar (2 usul), to'pni oyoqda to'xtatish (6 usul), gavda bilan to'xtatish (2 usul), oyoq bilan qilinadigan fintlar (4 usul), bosh bilan qilinadigan fintlar (3 usul).

O'yin vaqtida qaysi texnik priyom qancha miqtorda ijro etilishi futbolchilarning o'yindagi funktsiyalariga bog'liq. Texnik usullarni ijro etish sifat esa maydon o'yinchilarning xammasida yuksak darajada bo'lishi kerak.

Futbol o'yinlarida asosiy texnik harakat bu to'pga zarba beri va to'pni uzatish texnikasidir. To'pga oyoq bilan va kala bilan turli usullarda zarba beriladi.

To'pga oyoq bilan zarba berish oyoq kaftining ichki tomoni bilan, oyoq uchi bilan, tovon bilan bajariladi.

Oyoq yuzasining o'rta qismi bilan to'pni tepish futbolchilarning darvozaga va uzoq masofaga to'pni zarb bilan eng kuchli zarba berish usulidir. Buni bajarilish texnikasi quyidagicha: mo'ljal va to'pga nisbatan yugurish bir chiziq yo'nalishda bo'ladi. Oyoq va tebranish harakati oyoq oldi, hamda orqa qismi bilan bajariladi. Tayanish tomondan boshlanadi. To'pni va tizza bo'g'imini birlashtiradigan shartli chiziq o'qi tepish vaqtida qat'iy tik xolatida katta bo'lish zarbini juda aniq va kuchli bajarish imkonini beradi.

Futbol texnikasida aldash harakatlarining quyidagi asosiy priyomlari ko'zga tashlanadi: qocha turib aldash, zarba berib aldash, to'pni tepib aldash. Bu fintlarni va ularning turlarini bajarishning xilma-xil usullari bor.

Aldash harakatlarning texnikasini taxlil qilinganda ikkita umumiy bosqich ajratib ko'rsatiladi. Bulardan biri tayyorlov bosqichi bo'lsa, ikkinchisi asl niyat amalga oshirish bosqichidir. Aldash harakatlarni birinchi bosqichda raqibda qarshilik ko'rsatish uchun javob reaksiyasi qanday bo'lishini belgilab beradi. Ikkinchi bosqichda aldash harakatiga javoban raqib reaksiyasidan keyin futbolchining asl niyati amalga oshiriladi.

V.I. Simakov (57) e'troficha o'yindagi vaziyat va taktik mulohazalarga qarab variantlar ko'p bo'lishi asl niyatni amalga oshirish bosqichga xos xususiyatdir. Fintlarni bajarishda to'p bilan qochib qolish, kelayotgan to'pni tepmay sherigiga o'tkazib yuborish hamda shularning birgalikdagi turli variantlari qo'llaniladi.

Aldash harakati birinchi bosqichning tezligi qo'llanilayotgan texnik priyomning tayyorlov bosqichini tabiiy qilib bajarish uchun zarur bo'lgan vaqt bilan belgilaydi. Ikkinchi bosqichni bajarish tezligi esa taktik sharoitga bog'liq bo'lib, odatda maksimumga yaqin bo'ladi.

Qochib qolish fintini bajarish turli usullarda xarakatlaniyotganda bajariladigan oson usuldir. O'yinchi tayyorlov bosqichida muayyan yo'nalashda raqibdan qochib qolmoqchi ekanini ko'rsatmoqchiday harakat qiladi. Raqib ham shu tomonga intilib, buning o'tmoqchi bo'lgan zonasini to'sib chiqmoqchi bo'ladi. O'yinchi asl niyatini amalga oshirish bosqichida tezda harakat yo'naligshini o'zgartirib to'pni qarama-qarshi tomonga olib qochadi. Qochib qolabigan aldash harakatlari ko'pincha oyoqlarini yarim bukib bajariladi.

1.2. Yosh futbolchilarning texnik-taktik harakatlarining o'rganilganligi

Bugungi kunda futbol sport turining kun sayin rivojlanishi, jismonan baquvvat va iste'dodli o'yinchilarni tayorlab berishni taqozo etmoqda.

Bolalar va o'smirlar sport maktablari hamda futbol yo'nalishidagi maktab-internatlar nizomida ko'rsatib o'tilganidek, iste'dodli va umidli futbolchilarni tarbiyalash butun o'quv mashg'ulot davomida olib boriladi.

Keyingi yillarda futbolga doir ko'pgina ilmiy maqolalar, usuliy ko'rsatmalar va qo'llanmalarda yosh futbolchilarni iqtidorli futbolchi qilib tarbiyalash masalalari keng yoritilmoqda.

Murabbiylar futbolchilarnin yoshlik davrdan texnik- taktik harakatlarga katta e'tibor qaratishni ta'kidlaydilar.

R.I.Nurimov (44) yosh futbolchilarning texnik tayyorgarligi, o'yin texnikasining ayrim usullariga o'rgatish, o'rganilaganlarni nazoratsiz qoldirilishi mumkin emasligi, agar o'yin texnikasiga o'rgatish rejalashtirilgan, muntazam mashg'ulotlar bilan o'tkazilsa, unda yaxshi natija berishini ta'kidlagan.

Yosh futbolchilarning dastlab tayyorgarligi o'yin texnikasidani xatolarni tuzatish, texnik tayyorgarlikda muhim ahamiyatga ega, ayniqsa, bu narsa boshlovchi o'yinchilar uchun ahamiyatlidir. Texnikani yomon o'zlashtirish oxir oqibat mahoratni keyinchalik takomillashtirishga to'sqinlik qiladi.

Futbol mutaxassislari (6,7,18,19,20,67,73,74) futbolga endi kirib kelgan bolalarda texnik harakatlanirni tarbiyalashda, to'pni his qilish qobiliyatini rivojlantirish, bunda to'p bilan oddiy mashqlar, to'pni olib yurish, to'pni tepish va janglyorlak qilishni, har mashg'ulotda olib borigshni e'tirof etishadi.

Futbol o'yinida asosan texnik harakat to'pga oyoqda zarba berishdir. To'pni tepish ko'pgina murabbiy, mutaxassislar 6 xil usulda bajarishni ko'rsatganlar:

K.X. Xedergot (61) A.Chanadi (62) hamma mashg'ulotlar turlari orasida, yangi shug'ullanuvchilar uchun birinchi navbatda «sof» texnika buyicha o'tkaziladigan trenirovka muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlashadi.

Texnika turidagi trenirovkalarni o'tkazish tezligi quyidagilarga bog'liq:

- yosh futbolchilarning yoshi;
- ularning tayyorgarlik darajasi;
- trenirovka davri;
- trenirovka sharoitlari.

Haftadagi mashg'ulotlar soni uch marta yoki undan ortiq bo'lgan va tegishli miqdorda to'plarga bo'lgan jamoalarda, mashg'ulot davridan qat'i nazar, haftadagi kamida bitta trenirovka «sof» texnika bo'yicha o'tkazilishi kerak. O'smirlar va o'spirinlik yoshidagi futbolchilar gavda tuzilishi hamda markaziy asab tizimi holati nuqtai nazardan, harakatlarni juda yaxshi egallab olish xususiyatiga ega.

Yangi futbolchilar trenirovkalarida jismoniy va asab tizimiga tushadigan nagruzka o'yinchining texnika darajasiga mos bo'lishi mumkin. Haddan tashkari bo'lgan nagruzkalar zo'riqish yoki tezlik yaxshi o'zlashtirishga to'sqinlik qiladi, buning natijasida harakatlarda ma'lum bir xatolar mustahkamlanib qoladi.

O'yin texnikasiga boshlangich o'rgatishda sharoitlarni engillashtirish va tegishli uslublar bilan texnikani tez egallashda o'yinchilarga yordam ko'rsatish lozim. O'yinchilar bajariladigan texnika usullarini «tushunib etganlaridan», texnika usullarini nisbatan mustahkamlab olganlaridan so'ng kelgusidagi o'rgatishda boshlang'ich davrda qo'llanilgan o'sha uslublardan foydalanmaslik zarur.

O'rgatishdagi xatolik, bir tomondan, qo'llaniladigan o'rgatish uslublaridan, ikkinchi tomondan shundan iboratki, texnikani egallash paytida futbolchilar ba'zan tegishli jismoni tayyorgarlikka ega emaslar.

Xatolikning tez-tez yuzaga kelishi yana shunga bog'liqki, o'yin texnikasi buyicha mashqlar ham jadallik bilan bajarilmaydi. Ko'pchilik futbolchilar, ularga hech kim halaqit qilmagan paytlarda, to'p bilan a'lo darajada o'ynaydilar, hattoki tsirkcha tryuklarga ham qodir bo'ladilar, lekin o'yinda esa ularni tanib bo'lmaydi.

Kuchli kurashish vaziyatlari futbol o'yini uchun xosdir. Yuqorida aytib o'tilganidek, gavda bilan kurash olib borishga futbol qoidalarida ruxsat beriladi. Bu o'yinda raqib tomonidan faol qarshilik ko'rsatish vaziyatida texnika usullarini har vaqt va har erda bajarish lozim demakdir. Shuning uchun yosh futbolchilarni bunday o'yinga tayyorlab borish juda muhimdir. O'yin texnikasiga o'rgatish va trenirovka uslublari o'yin mohiyatiga zid bo'lmasligi lozim, aksincha, texnikaga o'rgatishda o'yin talablarini har doim hisobga olish zarur. O'yin vaziyatlariga yaqinlashtirilgan va o'yinchilarning o'yindagi majburiyatlarini hisobga olib tanlangan mashqlar juda muxim bo'lib, trenirovka mashg'ulotlari o'quv materiallarining 50-60% ni tashkil etadi.

O'yin vaziyatlarining hayotiyligiga qaratilgan texnika buyicha mashqlar yuzaga keladigan o'yin holatlarining mukammal nusxasi hisoblanadi. Mashqlarning mohiyati: o'yindagiga yaqin tezlik va raqibning faol to'sqinlik qiluvchi faoliyati. Mashqlarni o'rganish paytida raqibning faol harakat qilishi juda muhimdir. Agar o'yinchi raqibiga halaqit berayotgandek o'zini ko'rsatishga xarakat qilsa, bu mashq foyda keltirmaydi.

Ilg'or tajribalarni umumlashtirish shuni ko'rsatdiki, tayyorgarlikning boshlang'ich davridagi o'quv mashg'uloti ishlari quyidagicha printsiplar asosida olib borilishi lozim.

1. O'kuv-trenirovka mashg'ulotlaridan tashqari vaqtda bolalarni faqat uynab o'rganaolmayotgan yo bo'lmasa qo'pol xatolar qilib o'rganayotgan texnik priyomlar va taktik harakatlar bilan shug'ullantirish lozim. O'yinda kam uchraydigan vaziyatlarni, biroq muhim biomexanika asosida tashkil etuvchi harakatlarni alohida-alohida o'rgatiladi.

2. Taktik va texnik tayyorgarlik bo'yicha o'quv materiallarini bosqichma-bosqich emas, balki spiralsimon o'rgatish kerak. Bunad albatta quyidagi vazifalar quyilishi lozim:

a) futbolchilarning texnik priyomlari va taktik harakatlarining turli-tumanligi haqida keng ko'lamda tushuncha berish;

b) eng muhim texnik priyomlar va taktik harakatlarni mahorat va malaka darajasiga ko'tarish;

v) yosh futbolchilarni tayyorlashning dastlabki bosqichida o'yin o'quv mashg'ulotlarining samarali vositasidir. G'alaba qozonish ilmi bolalikdan o'rgatiladi.

1-jadval

Yosh futbolchilar tayyorlashdagi zamonaviy uslub va vositlardan foydalanish (M.A. Godik)

Yosh	Yangicha tashkil qilish. Tayyorlashning vosita va metodlari	Mavjud ishlar.
8-10	Barcha sport vositalaridan, birinchi navbatda futboldan foydalangan holda sport o'yinlari uchun tayyorgarlik (o'yin shaklida).	Futbolda boshlang'ich ixtisoslashish. Asosan standart holatlardan foydalanish, tanlab olish mahoratga qarab emas, balki o'yinlar va jismoniy tayyorgarlik testlari natijalariga qarab bo'ladi.
11-12	Futbolda boshlang'ich ixtisoslashish. Alohida o'yin mashqlari yiliga 23-35 o'yindan ko'proq.	Standart mashqlar-dan foydalangan holda dastlabki tayyorgarlik. Yiliga 30-40 uyin.
13-14	Futbol texnikasi va taktikasini diqqat bilan o'rgatish. Alohida standart mashqlari 50% dan ortadi, yiliga 15-20 o'yin.	O'rgatishni o'yin amaliyoti bilan qo'shib olib borish. Yiliga 30-45 uyin
15-16	O'rgatishni o'yin amaliyoti bilan olib borish. Turli xil o'yin va standart mashqlar hajmi. Yiliga 25-35 o'yin.	faol o'yin amaliyoti

1.3. Yosh futbolchilarning mashg'ulotlarini rejalashtirish

Futbolchilar sport mahorati darajasining bundan keyingi rivojlanib borishi bolalar va o'smirlar futbolining o'sishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, mamlakatimizda bolalar va o'smirlar futbolini yanada rivojlantirishga qaratilgan qator tadbirlar orasida futbol mashg'ulotlarni, tayorgarliklarni to'g'ri rejalashtirish alohida o'rin tutadi.

M.A.Godik, D.V.Kuzmichevlar (17) bolalarga futbolning oddiy sirlarni o'rgatishdan boshlab, ularni yuqori malakali futbolchilar qilib tarbiyalash butun bir tizim xisoblanadi va u aniq reja asosida olib borilishi kerakligini ta'kidlaydilar.

Rejalashtirish- sportchini tayyorlashning ko'p yillik bosqichida natijalarning o'sishini taminlovchi asosiy va muxim talablardan biridir. U sport mashg'uloti tizimining umumiy asosiy va uslublaridan boshlanadi.

Sport maktablarida o'quv mashg'ulotini jarayonini tashkil qilish mashg'ulotning zamonaviy uslubiyati asosida, yosh futbolchilarning yuqori mashg'ulot yuklamalarni o'zlashtirishi orqali amalga oshiriladi. Mutaxassislar futbol maktablarida quydagicha vazifalarni; - o'quv rejasini bajarish shartligi, amaliy va nazariy mashg'ulotlarni uzluksiz bajarish, yosh futbolchilarni tanlash tizimni yaxshi tashkil qilish, musobaqalarda muntazam ishtirok etish, tiklanish profilaktik tadbirlarni amalga oshirishlarni qat'iy ro'ya etish kerakligini takidlaydilar.

Sport maktablaridagi bo'limlar boshlang'ich tayyorlov va o'quv mashg'ulot guruhlaridan shakllanadi. Sport tayoyrgarligida yuqori natijalarga erishilgan va zarur sharoitlar yaratilgan BO'SMlarda sportni takomillashtirish guruxlari tashkil etiladi.

Boshqa sport turlari kabi futbol uchun ham raqibga qarshi jamoaviy yakka kurashlar xarakterlidir. Bu yakka kurashlar nafaqat individual, balki jamoaviy o'yin harakatlarini rivojlantirishni talab qiladi. Ushbu asoslarni hisobga olib, o'quv mashg'ulot jarayonida ketadigan vaqt taxminana shunday bo'linadi:

jismoniy tayyorgarlikka 20–25 %, texnik tayyorgarlikka 30-35% , taktik o'yin va musobaqa tayyorgarligiga 40-45%. Bu raqamlarga yosh o'zgarishi, o'yinchilar mahorati va tayyorgarlik davriga qarab albatta o'zgartirishlar kiritiladi.

Futbol jamoalarini va alohida o'yinchilarni tayyorlashni rejalashtirish mashg'ulotning umumiy ob'ektiv qonunlariga qarab bazalashtiriladi. Uning tarkibiga umumiy va maxsus tayyorgarlikning birligi mashg'ulot jarayonining uzviyligi maksimal yutuqqa yo'nalish cheklangan yuklamalar tendentsiyasi davriylik jarayoni kiradi.

O'yinchilarning bir mavsum davomida ortirgan funktsional imkoniyatlarining rivojlanish bochikeyi keyingi mavsumlarda ham mustaxkamlanib, rivojlantirib borishi kerak. Faqat ir yo'nalishda tashkil etilgan tayyorgarlik kerakli bo'lgan natijalarga etaklaydi.

Rejalashtirishda, shuningdek sportchining gormonik rivojlanishi uning jismoniy va ruhiy imkoniyatlarini inobatga olish zarur. Undan tashqari, sportchining yoshi, jinsi, professional salohiyati, jismoniy rivojlanish bosqichi, tayyorgarlik yo'nalishi, bo'lajak musobaqalar taqvimi moddiy baza mashg'ulotlarini tashkillashtirishning boshqa talablarini ham ko'zda tutish lozim.

Avvalambor ko'zlangan ishning tuzilishi va xajmini aniqlab olish vaqtni, davrni to'g'ri taqsimlash, shuning yakuniy natijani belgilab qo'yish lozim. Rejalashtirishga albatta vaq va sharoitga qarab o'zgartirishlar, aniqliklar va qo'shimchalarni kiritish mumkin.

Rejalar tuzishda rejaning vazifalar, tuzilishi, bajarilish bosqichi, yo'l qo'yilgan xatolar tahlil qilinadi. Har bir yaratilgan reja tadbirlari sekin oshib boradi.

Futbol o'yini texnik harakatlarga boshlang'ich o'rgatishda sharoitlarni engillashtirish va tegishli uslublar bilan texnikani tez egallashda o'yinchilarga yordam ko'rsatish lozim.

II BOB.TADQIQOT ISHNING MAQSADI, VAZIFALARI, USLUBLARI VA TASHKIL ETILISHI

2.1. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning maqsadi – yosh futbolchilarni texnik-taktik xarakatlarni tarbiyalash asosida o'yin natijalarni oshirish.

Shu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar bajarildi.

1. Yosh futbolchilarning o'yindagi individual, jamoaviy texnik-taktik harakatlarni o'rganish.

2. Sport maktablarning mashg'ulot jarayonini tekshirish, murabbiylarning texnik-taktik xarakatlariga doir fikr muoxazalarni, ko'rsatmalarini taxlil qilish

3. Yosh futbolchilarda texnik xarakatlariga doir maxsus test talablarini o'tkazish.

2.2. Tadqiqot ishning ilmiy uslublari

Qo'yilgan vazifalarni echishni amalga oshirish uchun quyidagi ilmiy uslublardan foydalaniladi

1. Ilmiy adabiyot manbalarni tahlil qilish.

2. Anketa so'rovnamalarni o'tkazish.

3. Pedagogik kuzatishlar.

4. Matematik-statistik usullari.

2.2.1. Ilmiy adabiyotlar tahlili

Yosh futbolchilarning texnik-taktik harakatlarni tarbiyalash ko'pgina mutaxassislar tomonidan o'rganilgan. O'rganilgan, tahlil qilingan ishlarda futbolchilarning 10-14 yoshlarida texnik-taktik xarakatlarni o'zlashtirish, rivojlan-tirish mashg'ulotlarda birinchi darajali bo'lib qaralishi ta'kidlangan.

1970-1980 yillarda Chexiya, Vengriya va Germaniyalik mutaxassislar o'z kitoblarida, o'quv qo'llanmalarida, ilmiy ishlarida, yosh futbolchilarning texnik-taktik harakatlarini rivojlantirishni keng doirada yoritib berishgan.

Futbolchilar tayyorgarligining asosiy mezonlari musobaqa faoliyati, u o'yin natijasi va murabbiyning ekspert bilan bir qatorda, tezkor ish hajmi, shuningdek, texnik-taktik harakatlarning miqdori va aniqligi bilan tavsiflanadi. O'yinchilarning musobaqa faoliyati to'g'risidagi axborot asosida murabbiy jamoa tayyorgarligini joriy rejasiga tegishli o'zgartirishlar kiritadi.

Ma'lumki, musobaqa faoliyatini o'rganish jarayoni har o'yin davomida futbolchilar tomonidan namoyish etiladigan juda ko'p ma'lumotlarni yig'ish imkonini beradi. Lekin yosh futbolchilarda bunday ma'lumotlarni o'rganish natijalari muvofiq adabiyotlarida etarli aks etirilmagan.

2.2.2. Futbolchilarni musobaqa faoliyatini pedagogik kuzatish

Yosh futbolchilarning jamoaviy, individual texnik-taktik harakatlari, futbol buyicha o'tkazilgan Guliston shahar birinchiliklarida, o'rotqlik uchrashuvlarida kuzatildi.

O'yin davomida futbolchilarning quyidagi texnik-taktik harakatlari qayd qilindi:

- to'pni uzatishlar;
- to'pni olib yurish;
- aldash harakatlari;
- to'pni olib qo'yish;
- bosh bilan o'ynash;
- darvoza tomon zarba berish;
- jarima to'plardan foydalanish.

Bu harakatlarni qayd qilish, tekshirish uchun Yu.Morozov, N.Lyukshinov tomonidan ishlab chiqilgan uslubdan foydalanilgan. Olingan natijalarga asoslanib kuzatilgan jamoadagi har bir futbolchi haqida umumiy xulosaga kelinib, so'ngra butun jamoani ko'rsatgan natijalarga ham baho berish imkonini yaratilgan.

2.2.3. Matematik-statistik usul

Mazkur ishda olingan natijalarning, ya'ni futbolchilarning individual texnik-taktik harakatlarni hajm va sifat ko'rsatkichlarini aniqlangan bo'lib, ularning asosan samaradorlik ko'rsatkichlari o'rganilgan. Tadqiqotda yana olingan natijalarni o'rtacha arifmetik ko'rsatkichlari aniqlangan.

2.3. Tadqiqot ishning olib borilishi

Tadqiqot ishi 2015-2016 yillar oraligida olib borildi. Yosh futbolchilarni texnik-taktik tayyorgarligini o'rganishda, OZSK va Yangier futbol maktabi tarbiyalanuvchilarining o'yin faoliyatlari o'rganildi. Ushbu futbol maktabi o'quv-dars mashg'ulotlardagi texnika-taktika mustahkamlovchi maxsus mashqlar, mashqlarni yosh futbolchilar tomonidan o'zlashtirilishi, murabbiy ko'rsatmalari kuzatilib tahlil qilindi. Yosh futbolchilarning texnik-taktik jixatlardagi samaradorlikni bilish maqsadida maxsus test talablaridan xam foydalandi.

Bu test talablariga -30 m to'p bilan yugurish, -to'pni mo'ljalga aniq tepish, - ustunlar orasidan to'pni olib yurish va darvozaga zarba berish, - 30 metrga to'pni aniq tepish.

Test talablari 2016 yil mart va oktyabr oylarida o'tkazildi. Sport maktabi jamoalaridan 16 tadan jami 48 ta yosh futbolchilar test talablarida qatnashishdi.

III BOB.TADQIQOT ISHIDA O'RGANILGAN ISHLARNING NATIJALARI

3.1. Yosh futbolchilarni texnik-taktik harakatlarning amaliy va nazariy ko'rsatkichlari

Sport o'yinlari ilmiy tadqiqot ishlarida musobaqa faoliyatini qayd etish o'yinchilarning faoliyatlari haqida juda ko'p ma'lumotlarni yig'ishga imkon berdi. Futbol o'yinlarida xam o'yinchilarning musobaqa faoliyatini o'rganish murabbiylarga o'yinchi tayyorgarligini tezda ko'rsatadi.

Futbol mutaxassislari yosh o'spirin futbolchilar musobaqa faoliyatini o'rganishganda, texnik-taktik harakatlarning ko'pgina miqdoriy-sifat o'lchamlari borasida mohir futbolchilar ishonchli ustunlikka ega ekanliklarini aniqladi.

Texnik-taktik harakatlarni bajarish ishonchliligi malakali futbolchilarda – 70%, yoshlarda – 52%. Bu yosh futbolchilar texnik-taktik tayyorgarlik darajasini past deb baholashga asos bo'ladi. Bunda bolalar-o'smirlar futboli rivojiga to'siq bo'layotgan ob'ektiv va sub'ektiv xususiyatli shart-sharoitlarning butun bir majmuasi ajratib ko'rsatiladi.

Olingan natijalar yosh futbolchilarning sport natijalariga erishuvida jismoniy tayyorgarlik va jismoniy rivojlanishni tashkil etuvchi sifatlar etakchi ahamiyatga ega ekanligidan, texnik-taktik imkoniyatlar esa sport natijasiga hal etuvchi ta'sir ko'rsata olmasligidan dalolat beradi.

Musobaqalar o'tkazishning ko'rib chiqilgan shartlari yosh futbolchilarning imkoniyatlariga to'la javob bermaydi. Bunday sharoitda o'yinlar qattiq tezkorlik-kuch xususiyatlariga ega bo'lib, ularda uzoq masofaga adressiz uzatishlar va yakkama-yakka ko'rashlar ko'payib ketadi, bu erta etilgan, ya'ni texnik-taktik jihatdan yutqizsa ham yaxshiroq jismoniy rivojlanish hisobiga ustunlikka ega bo'lgan o'g'il bolalardan foydalanishni taqozo etadi.

Musobaqa o'tkazish shartlariga kiritilgan tahrirlardan so'ng yakkama-yakka kurashlar miqdorining 18,7 ta usulgacha ishonchli kamayishi yuz berdi. Uzoq masofaga uzatishlar miqdori birmuncha kamaydi, qisqa va o'rta masofaga uzatishlar soni esa ortdi. Aldab o'tish hamda to'pni olib qo'yish kabi texnik-taktik harakatlarning 1,5 barobardan ortiqroqqa keskin ko'payishi alohida kuchli o'yinchilar qiymati oshishiga olib keladi hamda ulardan o'yinda unumli foydalanishni ko'zda tutadi, bu esa sport natijasida ham aks etadi. Shu tariqa golli vaziyatlar miqdori 82,5% ga oshadi.

Funksional holatni aniqlash, jismoniy sifatlar va texnik tayyorgarlikni rivojlantirish maqsadida 15-17 yoshli futbolchilar ustida tadqiqotlar o'tkazildi.

Musobaqa faoliyati tahlilining ko'rsatishicha, Toshkent shahar futbol maktablari 15-17 yoshli futbolchilari bir o'yinda o'rtacha 478-526 ta texnik-taktik harakatni bajarishadi, xatolar esa 34-36%. Agar qisqa uzatishlar hisobga olinmasa, u holda 312-372 texnik-taktik harakat va 39-40% xato, ya'ni yosh futbolchilar qisqa uzatishlarni ko'proq qo'llaydilar.

Bu yoshda o'yinda texnik-usullarni ko'proq qo'llash xususiyati qayd etiladi:

- himoyachilar – qisqa va o'rta masofaga to'p uzatishlar, to'pni olib qo'yish, bosh bilan o'ynash, to'pni yo'l-yo'lakay tutib qolish, uzoq masofaga uzatishlarni eng yuqori – 47-51% xatolar bilan, to'pni olib qo'yishni – 33-35%, bosh bilan o'ynashni – 34-47%, aldab o'tishni – 31-39% xato bilan bajarishi aniqlandi;

- yarim himoyachilar – qisqa, o'rta, uzoq masofaga to'p uzatishlar, to'pni olib yurish va raqibni aldab o'tish, uzoq masofaga uzatishlarni bajarish vaqtida xatolar foizining eng yuqori darajasi – 47-48%, aldab o'tishda – 36-37%, bosh bilan o'ynashda – 36-40%, darvozaga zarba berishda – 47-51% bilan bajarishi aniqlandi;

- hujumchilar – qisqa va o'rta masofaga to'p uzatishlar, darvozaga zarba berish, uzoq masofaga to'p uzatishlarni bajarishda xatolar foizi – 46-47%,

darvozaga zarba berishda – 53-66%, to'pni olib qo'yishda – 34-41%. To'pni olib yurish va aldab o'tishdan kamroq foydalanishlari ma'lum bo'ldi.

O'yinchilarning musobaqadagi texnik harakatlarini tadqiq etish bu murakkab sharoitda yosh futbolchilar turli texnik usullarni aniq va tez bajara olmasliklarini ko'rsatdi. Bu yosh futbolchilarning mashg'ulot va musobaqa faoliyati orasidagi nomuvofiqlik natijasidir.

Malakali va yosh futbolchilarning to'p bilan bajariladigan alohida taktik harakatlarini tahlil etish natijasida asosiy taktik harakat – to'p uzatish malakali himoyachilarga qaraganda yoshlarda kamroq hajmni egallashi ma'lum bo'ldi. Qanot himoya-chilarida qisqa uzatishlar yuqori malakali himoyachilarnikiga qaraganda 21,6% ga, markaziy himoyachilarda esa 28,6% ga kamroq.

Yosh futbolchilar o'rta va uzoq masofaga to'p uzatishlardan foydalanadilar. Shuni qayd etish mumkinki, ular bunday uzatishlarni hujum boshlash zonasida adressiz to'pni olib qo'yish chog'ida asossiz qo'llaydilar. To'pni olib qo'yib hujumni davom ettirish bir xil solishtirma hajmga ega (12,6%). Yarim himoyachilarda to'p uzatishning usullar zahirasiidagi solishtirma hajmi eng yuqoridir.

Yosh yarim himoyachilar uzoq (16,5% ga) va o'rta masofaga to'p uzatishlarni malakali futbolchilarga qaraganda ko'proq, qisqa uzatishlarni esa, aksincha, kamroq (20,2% ga) qo'llaydilar. To'pni olib qo'yib hujumni davom ettirishda malakali futbolchi – yarim himoyachilar ancha faol, chunki ular to'pni olib qo'yishni hujum harakatlarini davom ettirish zonasida amalga oshiradilar. Raqibni aldab o'tishni yosh futbolchilar – yarim himoyachilar malakali sportchilarga nisbatan ko'proq qo'llaydilar. Ta'kidlash zarurki, yosh futbolchilar hujum harakatlarini davom ettirish zonasida raqibni aldab o'tishdan tez-tez va ko'pincha asossiz foydalanadilar.

Turli malakaga ega bo'lgan jamoalarning hujumchilari ko'proq to'p uzatishlarni qo'llaydilar: yoshlarda u taktik harakatlar umumiy miqdorining 60,5 dan 71,7 gacha foizini, yuqori malakali o'yinchilarda esa 73-77,9% ini tashkil

etadi. Raqibni aldab o'tishni yosh qanot hujumchilari katta yoshlilarga nisbatan ancha ko'p qo'llaydilar, markaz hujumchilarida uning solishtirma hajmi kattalarnikidek.

Taktik harakatlardan foydalanishning maqsadga muvofiq-ligi hamda solishtirma hajmi to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida o'quv materialini takomillashtirish va oqilona qo'llash maqsadida ularning mazmuni aniqlandi:

1) hujumni boshlash va rivojlantirish zonasida qisqa, o'rta, uzoq masofaga uzatishlar hamda himoyachilar va yarim himoyachi-lardan to'pni olib qo'yib, hujumni davom ettirish;

2) hujumni rivojlantirish va yakunlash zonasida yarim himoyachilar va hujumchilar oldida raqibni aldab o'tish;

3) hujumni rivojlantirish hamda yakunlash zonasida hujum-ni yakunlab, darvozaga zarba berish va yarim himoyachilar va hujumchilar oldida to'p uzatish.

Sport o'yinlarida oqilona boshqaruvchi harakatlarni tashkil etish uchun dastlab faoliyatning belgilovchi turini – ushbu holatda musobaqalashuv turini tahlil etib olish zarur.

Tadqiqot davomida sportchilarning oddiy sharoitdagi hamda hissiy va psixik zo'riqish darajasi ortgan paytdagi faoliyati samaradorligi bo'yicha qo'lga kiritilgan ma'lumotlarni taqqos-laganda, yosh futbolchilar faoliyatiga ishonchlilik talablariga muvofiq etarlicha xolis baho berish mumkin.

Sportchilarning musobaqa faoliyati ko'rsatkichlari qiymati ekstremal sharoitlarda ancha pasayadi. Bu, eng avvalo, texnik-taktik harakatlarni bajarish aniqligiga taalluqli. Bunday sharoitda umumiy aniqlik, hujum va mudofaa harakatlari aniqligi ko'rsat-kichlari pasayadi, o'yinchilarning jamoa samaradorligi koeffitsientiga qo'shgan alohida hissasi kamayadi, shuningdek, tashabbusni amalga oshirish samaradorligi ham pasayadi.

Ekstremal sharoitlarda yosh futbolchilarning o'yin faolligi ko'rsatkichi ancha past bo'ladi hamda turli texnik-taktik harakatlarning umumiy hajmidagi nisbati o'zgaradi. Mudofaa yo'nalishidagi harakatlar miqdori ortib, hujum harakatlari kamayadi.

Taxmin qilish mumkinki, jamoa aynan o'yin faolligi va bajariladigan harakatlar aniqligi pasayganligi tufayli mag'lu-biyatga uchraydi. Ekstremal sharoitlarda hujum yo'nalishidagi harakatlarga alohida talablar qo'yiladi.

Yosh futbolchilarning musobaqa faoliyatlarini korrelyatsion tahlilni qo'llagan holda o'rganish yoshlar futbolining samara-dorligi va ishonchliligi tarkibini aniqlashga imkon berdi.

1. Yosh futbolchilar faoliyati samaradorligi yuqori hujum faolligi hamda hujum va himoya harakatlarining aniqligini uyg'unlashtirish orqali ta'minlanadi. Faoliyatning eng muhim xususiyatlari umumiy aniqlik, tashabbus, himoya faolligi ko'rsat-kichlari sanaladi. Ular yordamida muayyan yoshlar jamoalarining samaradorligi darajasiga qiyosiy baho berish, shuningdek, alohida o'yinchilarning jamoa faoliyati samaradorligiga qo'shgan hissa-sini baholash mumkin.

2. Musobaqa faoliyati ishonchliligi: hujum harakatlari yuksak darajadagi faolligi hamda aniqligi, mudofaa faolli-gining eng maqbul darajadagi ifodaliligi, mudofaa harakatla-rining aniqligi yordamida ta'minlanadi. Ekstremal sharoitlardagi faoliyatni tashkil qilishda xatoliklar va tashabbus ko'rsatkichlari jiddiy ahamiyatga ega.

3. Yosh futbolchilar musobaqa faoliyati va shaxsiy xususiyat-lari tahlili aniqlikning turli xillari bilan tavsiflanuvchi uch guruhni farqlab ko'rsatishga imkon beradi: samarali, ishonchsiz, samarasiz-ishonchsiz. Tayyorgarlikning aniqlangan turlarini qayd etish o'yinchilar texnik-taktik tayyorgarligini individual-lashtirishga ko'maklashadi.

Yosh futbolchilar tayyorgarligi tizimining eng muhim ele-mentlaridan biri majmualii nazoratdir.

Pedagogik kuzatuv ma'lumotlarini o'rganish natijasida ayon bo'ldiki, kichik yoshli maktab o'quvchilari tashkil etgan o'yinlar bir vaqtda ishtirok etuvchilar miqdori kam bo'lgan sharoitda, kichik o'yin maydonchalarida o'tkaziladi. Bir vaqtda ishtirok etuvchilar soni ikki kishidan o'n kishigacha bo'lishi mumkin. Ularning soniga qarab maydonchalarning o'lchami (*m*): 10x5; 10x10; 15x15; 20x15; 30x20; 40x30 ni tashkil etadi.

Qayd etilishicha, maktab futbol to'garagi yosh futbolchilari quyidagi texnik usullarni eng ko'p qo'llaydilar: to'pni oyoq uchi, oyoq yuzasi bilan olib yurish; oyoqning uchi va oyoq yuzasining ichki tomoni bilan harakatsiz yoki dumalab ketayotgan to'pga zarba berish; to'pni tepib yoki oldinga katta qadam tashlab olib qo'yish.

Ayni vaqtda katta yoshli futbolchilar orasida eng ko'p tarqalgan oyoq kaftining tashqi tomoni bilan zarba berish bu yoshda deyarli qo'llanilmasligiga e'tibor qilindi.

Kichik yoshdagi maktab o'quvchilari yosh xususiyatlaridan kelib chiqib:

- belgilangan o'lchamli futbol maydonida umum qabul qilingan tarkibda ikki tomonlama o'yinlarni o'tkazmaslik;
- o'rgatishni oyoq uchi va yuzasida to'pni to'g'ri chiziq bo'ylab olib yurishdan boshlash maqsadga muvofiqdir.

O'yinchilarning texnik-taktik harakatlarini yozib borish natijalarini statistik jihatdan ishlangan murabbiy yana ham ishonchli ma'lumotlarni qo'lga kiritadi. To'pni egallagan o'yin-chilarning harakatlarini qayd etish mamlakatimiz va chet el sport-chilarining texnik-taktik harakatlari haqida juda keng material to'plashga imkon berdi. Ayni vaqtda yosh futbolchilar, jumladan, malakali jamoalarning eng yaqin zahiralar (16-18 yosh) to'g'risida deyarli hech qanday axborot yo'q.

R.A. Akramovning fikricha, futbol musobaqalarda to'p bilan 500 harakat bajarishni texnik-taktik harakatlar modelining quyi chegarasi deb hisoblash

mumkin. Bunda texnik-taktik harakatlar va o'yin natijasi orasida muayyan bog'liqlik mavjudligi ko'zga tashlanadi.

Bu yoshdagi futbolchilar texnik-taktik harakatlarining tahlili ular uzoq masofaga uzatishlarni, to'pni olib qo'yish va yo'l-yo'lakay tutib qolish, bosh bilan o'ynash va darvozaga zarba berish kabi usullarni bajarishda ko'proq xato qilishlaridan dalolat beradi.

Yuqori malakali futbolchilarda ham bu ko'rsatkichlar shunga o'xshash, lekin ularda xatolar ancha kam. 2016 yildagi futbol bo'yicha Toshkent shahar birinchiligi musobaqasida BO'SM 2 yosh futbolchilari uzoq masofaga to'p uzatishlarda yo'l qo'ygan xatolari o'rtacha ko'rsatkichi – 63%. Uzoq masofaga to'p uzatishlarni qo'llashning 2 ta o'ziga xos xususiyati bor:

- birinchidan, uzoq masofaga to'p uzatishlarni hujum chizig'iga tezroq etkazmoqchi bo'lgan himoyachilar hammadan ko'p qo'llaydilar. Lekin ularning to'p uzatishlari, odatda, uzunasiga bajarilib, raqib tomonidan tutib qolinadi;

- ikkinchidan, bunday uzatishlarda to'p juda yuqori traektoriya bo'ylab uchadi, zarur zonaga etib borganda esa, raqibning himoya chizig'i qayta tashkillanib, hujum ostidagi darvoza yaqinida xavfli hududlarni yopishga ulguradi.

To'pni olib yurish va aldab o'tish vaqtida yosh futbolchi-larning xatolari ko'rsatkichlari taxminan yuqori malakali o'yin-chilarnikidek, lekin yoshlarda to'pni olib yurishda bu ko'rsatkichlar tebranib turadi.

To'pni olib qo'yishda yoshlarning xatolari qiymati – 50%, to'pni yo'l-yo'lakay tutib qolishda – 45%. Bosh bilan o'ynash va darvozaga zarba berish (ayniqsa, yakkama-yakka kurashlarda) mamlakatimiz futbolchilari an'anaviy ravishda chet elliklarga yon beradigan usullardir.

Shunday qilib, yosh futbolchilar va yuqori malakali jamoa-larning o'yinchilari texnik-taktik harakatlaridagi aniqlik ko'r-satkichlarini taqqoslashda salbiy narsa ko'zga tashlanadi: bolalik davrida ko'p xatolar bilan bajarilgan

usullar malakali sportchilarning o'yinida ham musobaqa faoliyati muvaffaqiyatini cheklovchi tarkibiy qismligicha qoladi.

Yosh futbolchilar texnik-taktik harakatlari tuzilishini o'zgartirish bir qator xususiyatlarga ega. Agar to'pni o'rtacha masofaga uzatish texnik-taktik harakatlar umumiy miqdorining 4-6% ini, uzoq masofaga uzatishlar 9-14% ini tashkil etsa, qisqa uzatishlar miqdori 21% dan 43% gacha bo'lgan oraliqda bo'ladi. Evropaning eng yaxshi terma jamoalarida qisqa uzatishlar barcha texnik-taktik harakatlarning 18-28% ini, o'rta masofaga uzatishlar 13-18% ni, uzoq masofaga uzatishlar 8-11% ni tashkil qiladi.

Yosh futbolchilarda to'pni olib yurish, aldab o'tish, to'pni olib qo'yish, yuqorida yakkama-yakka kurashish singari usullar dinamikasida mo'tadil variantlilik qayd etiladi. Biroq har bir jamoa uchun mazkur texnik-taktik harakatlarning eng maqbul nisbati mavjud bo'lib, u jamoa imkoniyatlarining amalga oshirilishi hamda zarur natijaga erishishini ta'minlaydi.

Yosh futbolchilarning koordinatsion qobiliyatlari, chaqqon-ligi o'yinning texnik elementlarini muvaffaqiyatli egallashga asoslanadigan poydevordir. Zamonaviy futbol sharoitida to'pni tezkorlik bilan olib yurish va raqibni aldab o'tishni bajarish vaqtida bu sifatlarning ahamiyati yaqqol namoyon bo'ladi.

10-16 yoshli futbolchilarning o'yinda to'pni olib yurish va aldab o'tishlarini kuzatish texnik-taktik harakatlar ko'rsatkich-larining miqdoriy va sifat xususiyatlaridagi yosh dinamikasini yuzaga chiqardi.

Yosh futbolchilarda 10 dan 16 yoshgacha bo'lgan davrda bir o'yin davomida to'pni olib yurishlar miqdori deyarli ikki barobar ortadi bunda uning samaradorligi ham ancha o'sadi. Xatolar miqdorining esa chegaralari ancha keng bo'lib, bu boshqa tadqiqotlardan olingan ma'lumotlarga zid emas. Yosh futbolchilarda o'yin chog'ida raqibni aldab o'tish 9 dan 13 yoshgacha ortib borib, keyin ancha kamayadi. Bunda 11-13 yoshli futbolchilar ko'pincha bitta emas, balki ketma-ket ikki-uch raqibni aldab o'tishga kirishadilar.

Aldab o'tish samaradorligining eng yuqori ko'rsatkichlari 14-15 yoshli futbolchilarda qayd etildi. 16 yoshli futbolchilarda ham bir va ikki raqibni aldab o'tishda bu usul samaradorligining etarlicha yuqori ko'rsatkichlari aniqlandi. Olingan ma'lumot-lardan kelib chiqib, shunday xulosa qilish mumkin: to'pni olib yurish va aldab o'tish usulining to'pga egalik qilish texnikasidagi ancha yuqori darajasiga erishishni yosh futbolchilardan tayyorgarlikning dastlabki bosqichlaridayoq talab qilish zarur.

Ilgariroq o'tkazilgan tadqiqotlar natijalarining tahlili-dan kelib chiqadiki, bir o'yindagi texnik-taktik harakatlarning umumiy miqdori faqat 8-9 yoshli va 14-15 yoshli futbolchilarda statistik jihatdan ishonchli farq qiladi.

Bunda musobaqa faoliyatining alohida tarkibiy qismlari bo'yicha miqdoriy ko'rsatkichlar yoshdan yoshga jiddiy o'zgarishlarga uchraydi. Bunday elementlarga uzoq masofaga uzatishlar va o'qdek g'izillatib uzatishlar, to'pni olib yurish va aldab o'tish (yuqorida ta'kidlanganidek, kamayib borish tartibida), to'pni yo'l-yo'lakay tutib qolish, bosh bilan o'ynash kiradi.

O'yin elementlaridan darvozaga zarba berish elementi ustida alohida to'xtash lozim. Yosh futbolchilarning ko'rib chiqilayotgan barcha yosh guruhlarida mazkur texnik priyom musobaqa faoliyatida texnik-taktik harakatlar umumiy miqdorining ko'pi bilan 5% ini tashkil etadi. Bu o'quv-mashq jarayonida darvozaga zarba berishga u qadar ahamiyat bermasa ham bo'ladi, degani emas. Shuni yodda tutish kerakki, musobaqa faoliyati tizimini shunga o'xshash tarzda qurish yuqori malakali futbolchilarga ham xos.

Musobaqa faoliyati xususiyatlarini o'rganish yosh futbolchilar tayyorgarligining deyarli o'rganilmagan jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Bu sohadagi yangi ma'lumotlar yosh sportchilarni tayyorlash jarayonini optimallashtirish hamda mamlakat terma jamoasiga malakali zahira tarbiyalab berish uchun imkoniyat yaratadi.

3.1.1. 13-14 yoshli futbolchilarning musobaqlarida texnik-taktik harakatlari taxlili

Yosh futbolchilarning musobaqa faoliyati kuzatilganda, ular o'yin davomida o'rtacha 440-480 ta texnik-taktik harakatlarni amalga oshirishadi. Futbolchilarni barcha texnik-taktik harakatlarini yarmidan ko'proq qismini turli to'p uzatishlar tashkil qilgan.

Kuzatishlardan ma'lum bo'ldiki, yosh futbolchilar raqibni aldab o'tish texnik harakatni, bosh bilan o'ynash texnik harakatni bajarishda ko'p marotaba nuqsonlarga yo'l quyadilar.

2-jadvalda futbol maktabi tarbiyalanuvchilarini maydondagi texnik-taktik harakatlari ko'rsatilgan. Jadvalga ko'ra, raqibni aldab o'tishda 65% ga, bosh bilan o'yin ko'rsatish 55% ga samarsiz yakun topgan. Hattoki, himoyachilar ham aldash harakatlarini o'z jarima maydonlarida ko'p marotaba amalga oshirganligini ko'rish mumkin. Yon chiziqdan to'p tashlashda ham asosan himoyachilar foydalanishganligi, boshqa chiziq futbolchilari kam hollarda yon chiziqdan to'p tashlashgan.

Himoyachilar uzoq masofaga to'p uzatish – larni eng ko'p xatolar 32% bilan, to'pni olib qo'yish -38%, bosh bilan o'ynash 50%, aldab o'tishni 40% xato bilan bajarishda.

Yarim himoyachilar uzoq masofalarga uzatishlarni bajarish vaqtida xatolar foizining eng yuqori darajasi –37-38% ni tashkilettdi, aldab o'tish – 44%, bosh bilan o'ynash – 36-40%, darvozaga zarba berish – 47-51%ga teng bo'ldi.

Hujumchilarda esa uzoq masofaga to'p uzatishlar – 46-47% xatolar bilan ijro etildi, darvozaga zarba berish – 53-66%, to'pni olib qo'yish – 34-41% darajasida bo'ldi. To'pni olib yurish va aldab o'tish harakatlaridan kamroq foydalanishdi. Binobarin, qayt etilgan ko'rsatkichlar yosh futbolchilarni o'yin davomida turli texnik usullarni aniq va tez bajara olmasliklarni ko'rsatdi. Bu holat yosh futbolchilar mashg'ulotlarining mazmun va yo'nalishi maqsadga

muvofoiq tashkil qilinmasligidan darak beradi. Tadqiqot davomida OZSK, Yangier sport maktabi tarbiyalanuvchilarida ham texnik-taktik harakatlarning 38-40% samarasiz ekanligi aniqlandi. (3-jadval).

Yosh futbolchilarning maydondagi texnik-taktik harakatlaridagi samaradorlik va nuqsonlar quyidagicha bo'lgan :

To'p uzatishlar. Orqaga to'p uzatishlar o'yin davomida 30 marotaba qo'llanilgan va bu harakatlarda brak hollari kuzatilmagan.

Yonga to'p uzatishlar o'rtacha o'yin davomida 63 marotaba qo'llanilgan. Ulardan 55 tasi to'g'ri bajarilgan bo'lib, 8 ta to'p uzatish noto'g'ri bajarilgan. Samaradorlik koeffitsienti 0,87 ni tashkil qilgan.

Oldinga to'p uzatishlar nisbatan boshqa turdagi to'p uzatishlarga qaraganda ko'proq ishlatilgan. O'rtacha uyin davomida 123 marotaba oldinga to'p uzatishlarda foydalanilgan.

Samaradorlik koeffitsienti 0,56 ni tashkil etdi.

13-14 yosh futbolchilarning o'yindagi individual texnik-taktik harakatlaridagi ko'rsatkichlar
(xq6 o'yinda o'rtacha ko'rsatkich)

Texnik-taktik harakatlar	Himoyachilar		Yarim himoyachilar		Hujumchilar	
	Marta bajarish	Xatolar, %	Marta bajarish	Xatolar, %	Marta bajarish	Xatolar, %
1. To'pni uzatish	17	32	18	38	10	37
2. To'pni olib qo'yish	11	38	13	50	17	41
3. Raqibni aldab o'tish	13	40	14	43	13	41
4. Bosh bilan o'ynash	7	50	6	40	6	32
5. Yon chiziqdan to'p tashlash	12	35	4	15	-	-
6. Darvozaga zarba	0	-	2	50	4	60

Ko'pgina urinishlar mo'ljalga aniq etib bormagan bo'lib, 123 ta to'p uzatishdan 54 ta to'p uzatish aniq o'yinchiga etib bormagan.

Harakatdagi o'yinchiga (oldinga) to'p uzatishlar nisbatan kam foydalanilgan. 49 marotaba bu uzatishlar foydalanilgan va ularning 23 tasi aniq amalga oshirilib, 27 tasi noaniq amalga oshirilgan. Samaradorlik koeffitsienti 0,44 ni tashkil etdi.

To'pni olib yurish. O'rtacha har o'yinda bu texnik harakatda futbolchilar 39 marotaba foydalanishgan. Bu ko'rsatkichni nisbatan me'yoriy ko'rsatkichlar atrofida hisoblasa bo'ladi.

Raqibni aldab o'tish. Futbolchilar bu texnik harakatni o'yin davomida 49 marotaba o'z raqibini aldab o'tish uchun foydalanishgan va ulardan 27 urinish samarali yakun topgan, 22 ta urinish esa noaniq amalga oshirilgan. Samaradorlik koeffitsienti 0,55 ni tashkil etdi. Bu texnik priyomni amalga oshirishda futbolchilardan bir qancha tayyorgarlik sifatlarini rivojlanganligini talab qilinadi. Futbolchi yaxshi jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lishi, tezlik kuch sifatlarini yaxshi rivojlanganligiga va driblinga ega bo'lishi ahamiyatli hisoblanadi.

To'pni olib qo'yish. Futbolchilar o'yin davomida bu texnik-taktik harakatni 61 marotaba ishlatishgan. Ulardan 27 ta harakat aniq bajarilgan va 34 ta harakat noaniq bajarilgan. Samaradorlik koeffitsienti 0,39 ni tashkil qilgan. Bu ko'rsatkichni yomon ko'rsatkich deb hisoblash mumkin. Ya'ni harakatlarning 50% dan ko'prog'i brak bilan nihoyasiga etgan.

Bosh bilan o'ynash. Futbolchilar o'yin davomida o'rtacha 17 ta texnik-taktik harakat amalga oshirishgan. 19 marotaba urinishlar samarali yakunlangan. 8 ta urinishlar esa harakatlar noaniq yakunlangan. Samaradorlik koeffitsienti 0,40 ni tashkil qildi. Bu ko'rsatkichda juda past natija aniqlangan.

Darvozaga zarba berish. Futbolchilar o'rtacha o'yin davomida 11 marotabadan darvoza tomon zarba berishga urinishgan. Zarbalarning 5 tasi aniq nishonga etib borgan va 6 ta zarba esa noaniq ko'rinish hosil qilgan. Samaradorlik koeffitsienti 0,40 ni tashkil qilgan. U ko'rsatkich ham past ko'rsatkich hisoblanadi.

Pedagogik kuzatishlarimizdan yana shu narsa malum bo'ldiki, 13-14 yoshli futbolchilar o'yinda birinchi bo'limga qaraganda ikkinchi bo'limda texnik xatolarga ko'proq yo'l qo'yishadi. Murabbiylarning etroficha bunga asosiy sabab, yosh futbolchilarning jismoniy tayoyrgarligining etarli darajada rivojlanmaganligidandir.

3.1.2. Yosh futbolchilarning xujum faoliyatidagi samarali xarakatlari

Tadqiqot davomida yosh futbolchilarning xujum faoliyatlari ham o'rganildi. Yosh futbolchilarning xujumdagi xarakatlari o'rganilganda, ular o'yinda o'rtacha 60-70 ta xujumlarni tashkil etishadi va bu xujumlarning 10-15 xavfli ko'rinishga ega bo'ldi.

Guliston shaxar birinchiligi o'yinlarni kuzatganimizda, OZSK jamoasi asosiy xujumlarni qanotdan amalga oshirishgan. Ko'pgina xollarda bu xujumlar samarali bajarilib, gol bilan yakunlangan.

4-jadvalda OZSK futbolchilarning **Yangier va BO'SM** jamoalari bilan uchrashuvdagi qanotdan, markazdan uyushtirilgan xujumlari ko'rsatilgan. Bu uchrashuvlarda xam BO'SM jamoasining asosiy xujumlari qanotdan uyushtirilgan va ular samarali yakunlangan. qanotdan uyushtirilgan xujumlar, qanotdan boshlangan, qanotdan jarima maydoniga jamoadoshiga to'pni to'g'ri etkazib berilgani va jamoadoshi tomondan darvoza boshi, oyog'da to'g'ri yo'naltirilgan zarbalari, samarali xujum sifatida yakun topgan.

Futbolchilarning xujum uyushtirish faoliyatini o'rganish bilan birga, ularni darvoza tomon bergan zarbalari ham nazorat qilingan. Yosh futbolchilarning darvozaga zarba berish yo'nalishlari samaradorliklari aniqlashtirildi.

**“OZSK” va “Yangier” jamoalarining xujumni tashkillashtirish
samaradorligi**

Xujum Ko'rinishi		OZSK Paxtakor	OZSK Tosh-kuch	Lokomotiv ROZK	Lokomotiv SShI
Q A N O T	Xujum soni	15	12	14	13
	Samaradorlik	50%	55%	44%	45%
M A R K A Z	Xujum soni	26	24	27	21
	Samaradorlik	35%	30%	20%	32%

Kuzatishlardan ma'lum bo'ldiki ,yosh futbolchilar darvozaga bir o'yinda o'rtacha 8-10 marotaba zarba yo'llashadi va uning samaradarligi 35-45% ni tashkil etadi.

Misol tariqasida OZSK futbolchilarning **“ROZK”** futbolchilari bilan bo'lgan uchrashuvidagi natijalarga to'xtalib o'tsak.

O'yin davomida futbolchilar jami darvoza tomon 12 bor xavf solishgan bo'lib, samaradorlik koeffitsienti 0,40 ni tashkil qilgan. Bulardan, ya'ni 12 ta zarbadan 7 ta zarba I bo'limda yo'llangan va 5ta zarba esa II bo'linga to'g'ri kelgan. I bo'limdagi 7 ta zarbadan ikkitasi bosh bilan yo'llangan bo'lib, bu texnik harakat noaniq amalga oshirilgan. Qolgan 5 ta zarba oyoq bilan amalga oshirilgan va ularning 3 tasi noto'g'ri yo'nalish hosil qilgan.

“OZSK” futbolchilarining oʻrtacha oʻyin davomida darvoza tomon berilgan
zarbalar koʻrsatkichi

№	Zarbalar soni	Bosh bilan berilgan zarbalar	Oyoqda berilgan zarbalar	Jarima maydoni ichida	Jarima maydoni tashqarisida	Samaradorlik koeffitsienti
I boʻlim	7	2	5	5	2	0,38
II boʻlim	5	1	4	4	1	0,42
Oʻyin davomida	12	3	9	9	3	0,40

Berilgan 12 ta zarbani 9 tasi jarima maydoni ichida yoʻllangan. 3 ta zarba jarima maydoani tashqarisida amalga oshirilgan. Jarima maydoni ichidagi berilgan zarbalarning samaradorlik koeffitsienti 0,50 ni tashkil qildi. Jarima maydoni tashqarisidan yoʻnaltirilgan zarbalar samaradorlik koeffitsienta esa 0 ni tashkil qildi. Yaʼni yoʻnaltirilgan 3 ta zarba ham noaniq koʻrinishga ega boʻldi.

Futbolda barcha texnik harakatlarni takomillashtirish bilan birgalikda, darvoza tomon zarba berish texnikasini ham takomillashtirib borish zarur. Chunki darvoza tomon zarba beriladigan zarbalardan oʻyinining yakuniy natijasiga zamin yaratilishi mumkin. Hozirgi zamonaviy futbol bilan oʻtmishdagi futbol oʻrtasida juda keskin farqlanishlar mavjud. Barcha texnik harakatlarni hajm va sifat koʻrsatkichlari oldingiga nisbatan keskin oʻzgargan.

Yakunlovchi zarbani berishda ham bir qancha omillar ahamiyatli hisoblanadi. Zarbani kuchi oyoq kuchini rivojlanganligiga bogʻliq boʻladi. Bosh bilan zarba berishda, sakrovchanlik qobiliyati muhim ahamiyatga ega.

3.2. Futbolchilarning texnik tayyorgarliklari boʻyicha nazoratlar

Tadqiqot davomida OZSK, BO'SM va Yangier sport maktabining 13-14 yosh futbolchilarning texnik tayyorgarlik bo'yicha nazorat testlari o'tkazildi. Nazorat testlariga to'pni mo'ljalga aniq tepish, ustunlar orasidan to'pni tez sur'atda olib yurish, to'pni aniq uzatish, jonglyorlik mashqlari qo'yilgan. Dastlabki nazorat testlari bo'yicha barcha futbol maktab shug'ullanuvchilari ko'rsatgan natijalari bir xilda bo'lgan. Ushbu sport maktablari mashg'ulot o'tish samarasini kuzatganimizda, murabbiylarning texnik-taktik tayyorgarlik bo'yicha mashg'ulotda 5-6 ta mashqlardan foydalanish va bu mashqlar bir xillikda olib borilishi kuzatildi. Yana shu narsa aniqlandiki, murabbiylar mashg'ulotlarda yosh futbolchilarga texnik-taktik harakatlarni o'rgatish, takomillashtirishda shiddatli tezkorlik bilan bajarilishiga unchalik ham ahamiyat berishmaydi.

Biz yosh futbolchilarning texnik-taktik harakatlarini rivojlantirish maqsadida OZSK futbol maktabi murabbiylari bilan mashg'ulotlarda 30 dan ortiq mashqlarni (texnik-taktik harakatlarga doir) o'rganib uni amaliyotda tadbiq etdik. Mashqlar o'z ichiga to'pni uzoq masofaga uzutish, to'pni to'xtatish, bosh bilan o'ynash xujumdagi, himoyadagi taktik harakatlar va darvozaga zarba berish kabi texnik-taktik harakatlarni oladi. Ushbu mashqlarni mashg'ulotlarda tezlik bilan bajarilishiga o'yin xolatiga yaqinlashtirilgan xolda bajarilishiga ahamiyat berildi.

Futbol texnikasiga oid xarakatli o'yinlarni mashg'ulotlarda berish va engillashtirish, tegishli uslublar bilan texnikani tez egallashda o'yinchilarga yordam ko'rsatish lozim. O'yinchilar bajariladigan texnika usullarini texnika usullarini nisbatan mustahkamlab olganlaridan so'ng kelgusidagi o'rgatishda boshlang'ich davrda qo'llanilgan o'sha uslublardan foydalanmaslik zarur. Bunda yosh futbolchilarning mashg'ulotlarga qiziqishi qolmaydi va o'zlarni mashg'ulotlarda kuchli deb xarakat qilishmaydi.

**Futbol sport maktablarining dastlabki texnik test talablari bo'yicha
ko'rsatgan natijalari (xqo'rtacha natija)**

Texnik-taktik test talablari	Futbol sport maktablari		
	OZSK	Yangier	BO'SM
1. 30 metrga to'p bilan yugurish (sek)	8 sek	8 sek	9 sek
2. To'pni belgilangan mo'ljalga aniq tepish (8 marta)	3	3	4
3. Ustunlar orasidan to'pni olib yurish va darvozaga zarba (sek)	13 sek	12 sek	12 sek
4. 30 metrga to'pni aniq uzatish (5 mar)	3	3	2
5. To'p bilan janglyorlik (baj. soni)	50	48	45

Anketa so'rovnomalaridan shu narsa aniqlandiki, 10-15 yoshli futbolchilarda ko'proq texnik harakatlarni rivojlantirish kerakligi murabbiylar tomonidan ta'kidlangan.

Yil yakunida texnik-taktik harakatlarga doir test talablarini tekishirganimizda BO'SM va Yangier sport maktabi shug'ullanuvchilarining ko'rsatgan natijalari dastlabki test talablari bilan bir xilda ekanligi kuzatildi.

OZSK shug'ullanuvchilarining test talablari natijalarida o'sish borligi aniqlandi. To'pni mo'ljalga aniq tepishda o'rtacha ko'rsatkich Xq6ta, ustunlar orasidan to'pni olib yurish va darvozaga zarba berish Xq10 sek, uzoq masofaga to'pni aniq uzatish Xq5, to'pni janglyorlik qilish Xq58 ta. (7-jadval)

Yosh futbolchilarni Guliston shaxar birinchiliklaridagi so'ngi tur(2-davra) o'yinlardagi texnik-taktik harakatlarni o'rgaganimizda, ham farqlanish kuzatildi. Olingan natijalarda BO'SM, Yangier futbol maktabi shug'ullanuvchilarida bir o'yinda 30-34 % xatoliklarga yo'l qo'yilgan. OZSK shug'ullanuvchilarida esa bu ko'rsatkich 22-25 % ni tashkil etgan.

6-jadval

Futbol sport maktablari tarbiyalanuvchilarning texnik test talablari bo'yicha ikkinchi nazoratda(6 oydan so'ng) ko'rsatgan natijalari (xqo'rtacha natija)

Texnik-taktik test talablari	Futbol sport maktablari		
	OZSK	Yangier	BO'SM
1. 30 metrga to'p bilan yugurish (sek)	7 sek	8 sek	8 sek
2. To'pni belgilangan mo'ljalga aniq tepish (8 marta)	5	3	4
3. Ustunlar orasidan to'pni olib yurish va darvozaga zarba (sek)	10 sek	12 sek	13 sek
4. 30 metrga to'pni aniq uzatish (6 mar)	5	3	3
5. To'p bilan janglyorlik (baj. soni)	58	50	45

3.3. Yosh futbolchilarda mashg'ulotlarni samarali o'tkazishni ahamiyatliligi

Sport maktablarining mashg'ulotlarni kuzatish o'quv-ish rejalaridagi soatlardan, yosh futbolchilarni texnik tayyorgarligiga keng doirada ahamiyat beriladi.

Futbol sport maktablarining 10-11 yoshli dastlabki tayyorlov shug'ullanuvchilariga yillik ish reja bo'yicha umumiy jismoniy tayyorgarlikka 60 soat, maxsus jismoniy tayyorgarlikka 30 soat vaqt ko'lamini ajratiladi. Dastlabki tayyorlov davrida shug'ullanuvchilarga texnik harakatlarni rivojlantirishga ko'p soatlar ajratilgan. 10-11 yoshli futbolchilarning mashg'ulotlarida xarakat malakalarini rivojlantirishga ko'proq e'tibor beriladi. Texnik tayyorgarlikning bu vaqtidagi vazifasi avvalo yosh futbolchilarning harakat funktsiyalarini o'z olib yurish, to'pni his qilish sifatlarini shakllantirishdan iborat. Malakali murabbiylar e'tiroficha, dastlabki tayyorgarlik va boshlang'ich sport ixtisoslashuvi bosqichlarida tezkorlik, chaqqonlik bilan mustahkam bog'liq ravishda tarbiyalanadi, bu esa yosh futbolchilarning ratsional texnikasini muvaffaqiyatli egallab olish uchun zarur asos yaratadi.

13-14 yoshli futbolchilarning yillik ish reja bo'yicha mashg'ulotlarda texnik-taktik tayyorgarligiga, 230-250 soatlar ajratilgan. Ushbu yoshda texnik tayyorgarlikning to'pni to'xtatish, aldash xarakatlari, darvozaga zarba berish, sifatlarini rivojlantiriladi. Mashg'ulotlarda jismoniy tayyorgarlik texnik harakatlarga bog'liq holda o'tkaziladi.

8-jadvalda OZSK sport maktabining murabbiy J.Murodqosimov tomonidan o'tilgan mashg'ulot konspekti ko'rsatilgan mashg'ulot vazifasida 13-14 yoshli futbolchilarning to'pni to'xtatish texnikasi va chaqqonlik sifatini rivojlantirish maqsad qilingan.

Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarligi texnik harakatlarini rivojlantirishda mashg'ulot o'tkazilish samarasi ham muhimdir. Mashg'ulotlarning samaradorligini ko'rsatkichlaridan biri uning zichligidir. Mashg'ulot zichligini bir butun yoki uni qismlarning o'zini alohida aniqlash mumkin. Bu mashg'ulotning tayyorlov, asosiy, yakunlov qismlarida ishini tashkil qilishni bir xil emasligi bilan bog'liq.

Xar bir mashg'ulot oldiga xuddi mazkur mashg'ulotda hal etish mumkin bo'lgan mutlaqo konkret vazifalar qo'yish kerak. O'quv-tarbiya jarayonining umumiy masalalari (kuch, tezkorlik, chaqqonlik, chidamlilikni rivojlantirish, gavda shaklini garmonik rivojlantirish) hal etilishiga alohida konkret

vazifalar sistemasini bajarish orqali erishiladi. Tabiiyki, faqat har bir darsni muvaffaqiyatli o'tkazish yo'li bilangina, har bir o'quv mashg'ulotida o'zlashtirilgan mutlaqo aniq natijalar asta-sekin bir-biriga qo'shib borgandagina maqsadga erishish mumkin.

7-jadval

OZSK sport maktabi 13-14 yoshli futbolchilarda mashg'ulotning o'tkazish konspekti.

Mashg'ulot vazifasi: 1. To'pni to'xtatish texnikasini rivojlantirish. 2.

Chaqqonlikni tarbiyalash

Mashg'. qismi	Mazmuni	Me'yori	T.U.K.
Tayyorlov qismi. 15-20 min	I. Saflantirish. Mashg'ulot vazifasini tushuntirish II. Maydon bo'ylab engil yugurish III. URM IV. Chegaralangan maydonda basketbol o'yini	3' 3' 6' 5'	o o o o o o R Mashqlarni boshdan oyoq ketma-ketlikda bajarish
Asosiy qism, 60-65 min	To'pni to'xtatishni tar-biyalash: - ikki guruhga bo'linib, to'pni guruhdagi ishtirokchilar bir-biriga uzatish, uzatilgan to'pni oyoq ichki qismida to'xtatish - shug'ullanuvchilar to'pni tepaga otib, qaytgan to'pni tizzada to'xtatish, oyoq uchida to'xtatish - juft-juft bo'lib, to'pni otish. To'pni ko'krakda, tizzada to'xtatish	6-8 marta 8-10 marta 8-10 marta	To'pni to'xtatish texnikasiga e'tibor berish Shug'ullanuvchilar-ning bir-biriga halaqit bermasligini ta'minlash

	Chaqqonlik sifatlarini estafeta o'yinlarida tar-biyalash:		
	- to'pni bayroqlar orasidan olib yurish va qaytish	2'	
	- belgilangan masofaga guruh a'zolari juftlashib borib kelish	2'	
	- belgilangan masofaga o'ng oyoqda sakrab, chap oyoqda sakrab kelish	3'	Mashqni baja-rishda qoida bu-zilmasligiga e'tibor berish
	- belgilangan masofaga ikki to'pni qo'llar bilan erda olib borish va qaytish	4'	
	2. Ikki guruhga bo'linib futbol o'yini	12'	O'yinda aldash harakatini ta'-qiqlash
Yakuniy qism – 5 min	Shug'ullanuvchilarni bir qatorga saflash. Maydon bo'ylab engil yugurish (1 aylana)	5'	Shug'ullanuvchilarning yutuq va kamchiliklarini ay-tib o'tish

Mashg'ulotning motor zichligi (MZ) – bu mashg'ulotning umumiy davomiyligiga nisbatan yosh futbolchilarning mashg'ulotlarda aynan harakat faoliyatiining aktivligi uchun sarflangan sof vaqtidir.

Motor zichlikni aniqlashda mashqlarni bajarish uchun sarflangan sof vaqt (t_{sv}) hisoblanadi. $t_{sv} \times 100\%$ ko'paytirilib, mashg'ulotning umumiy vaqtiga (t_{um}) bo'linadi.

Bizning malakaviy bitiruv ishimizda OZSK, BO'SM va Yangier sport maktabi mashg'ulotlarning motor zichligi tekshirildi. Ushbu mashg'ulotlar (13-15 yoshli futbolchilarda) jismoniy tayyorgarlikka, texnik harakatlarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, davomiyligi 90 minutga teng bo'lgan mashg'ulotlardir.

OZSK sport maktabida olib borilgan mashg'ulotlarning motor zichligi 71,5% ni tashkil etdi.

BO'SMning mashg'ulotlarning motor zichligi 69,8% ni tashkil etdi.

Yangier sport maktablari mashg'ulotlari kuzatilganda, mashg'ulotning motor zichligi 66-70% ni tashkil etdi.

Yuqori jadvalda texnik tayyorgarlik bo'yicha test talablari ko'rsatilganda ushbu sport maktabi shug'ullanuvchilarning ko'rsatkichlari qoniqarli darajada deb baholanishi ham, mashg'ulotlarning samarasizroq olib borilishida deb qarash mumkin.

Motor zichlikni ahamiyati muhimligini e'tirof etishimizga qaramay u hech qachon 100% bo'lishi mumkin emas. Aks holda mashg'ulot materialni tushuntirish, sodir bo'ladigan xatolar, ular ustida fikr yuritishga vaqt qolmagan bo'lar edi.

8-jadval

**Toshkent shahar bolalar va o'smirlar o'rtasida o'tkazilgan birinchilik
yakuniy jadvali (2012 yil, 13-14 yoshlilar)**

№	Jamoalar	O'	Yu	D	M	T-n	O
1	Paxtakor	14	11	2	1	34-13	35
2.	OZSK	14	11	2	1	35-14	35
3.	ROZK	14	10	0	4	26-18	30
4.	Internat SM	14	7	0	7	15-20	21
5.	BO'SM	14	4	2	8	16-26	10
6.	Chilonzor	14	2	3	9	11-27	9
7.	Krasnitskiy	13	2	2	9	17-28	8
8.	Lokomotiv	13	1	2	10	8-34	5

9-jadval

10-12 yoshli futbol jamoalardagi yakuniy jadval

№	Jamoalar	O'	Yu	D	M	T-n	O
1	TAPOiCh	14	11	2	1	38-17	35
2.	Paxtakor	14	10	3	1	39-15	33
3.	Internat SM	14	9	3	2	17-12	30
4.	Chilonzor	14	8	0	6	22-19	24
5.	ROZK	14	4	3	7	9-20	15
6.	Lokomotiv	14	2	4	8	17-21	10
7.	2-BO'SM	14	2	3	9	10-23	9
8.	Krasnitskiy	14	1	2	11	9-32	5

XULOSALAR

1. Maxsus adabiyotlar shuni ko'rsatdiki, futbolchilarni musobaqa faoliyatini nazorat qilish futbolchilarni tayyorlash jarayonida muhim o'rin egallaydi. Individual texnik-taktik harakatlarni baholash bilan birga, taktik o'ylashlarini va texnik hartaraflamalik qobiliyatlarini aniqlasa bo'ladi. Tahlil natijalariga asoslanib, futbolchini turli tayyorgarlik tomonlariga maqsadli ta'sir etsa bo'ladi.

2. Yosh futbolchilarni musobaqa faoliyatini o'rganish jarayonida, ular tomonidan bajariladigan bir qancha texnik harakatlarni kuzatildi va olingan natijalar tahlil qilindi.

Kuzatishlardan shu narsa aniq bo'ldiki, yosh futbolchilar yuqori malakali futbolchilarga nisbatan ancha nostabil o'yin olib borishadi.

Yosh futbolchilar o'yin davomida aldash harakatlarni ko'p qo'llashlari va bu harakatlar aksariyat hollarda samarasiz yakun topgan. Himoya chizig'ida aldash harakatlarini amalga oshirishi, ko'pincha raqib hujumchilarining to'pni olib qo'yishi, darvozaga to'p kiritilishi bilan yakunlangan.

3. Agarda yuqori malakali futbolchilar o'rtacha o'yin davomida 650-900 ta texnik-taktik harakatlarni (O'zbekiston) bajarishsa, yosh futbolchilar esa 440 ta TTH larni bajarishlari aniqlangan.

4. Bu harakatlarning samaradorlik ko'rsatkichlari o'rtasida ham katta tafovutlar tadqiqotlar davomida aniqlandi. Agarda yuqori malakali futbolchilarda samaradorlik ko'rsatkichlari o'rtacha 75-88% ni tashkil qilgan bo'lsa, yosh futbolchilarda bu ko'rsatkichlar 50-70% ni tashkil qilgan.

5. Futbolchilarni darvoza tomon zarba berish harakatlari ham o'rganilganda, bular tomonda bu texnik harakatni kam ishlatishlari kuzatilgan. O'rtacha o'yin davomida 8-10 ta zarba yo'llangan bo'lgan. Samaradorlik ko'rsatkichlari past ko'rinishga ega bo'lgan. Ya'ni 45% ni tashkil qilgan.

6. Futbol sport maktablarida malakali murabbiylarning bulishi, yosh futbolchilarning tayyorgarlik darajalari yuqori ekanligi aniqlandi. Ularning bu jihatlarini chempionat o'yinlaridan ham bilish mumkin.

7. Yosh futbolchilar bilan olib boriladigan mashg'ulotlar davomida ko'pincha katta jamoalarda qo'llaniladigan harakat tizimlari, jismoniy va texnik-taktik usullariga taxlid qilinishni bunda eng muximi natija ko'rsatish ekanligini kuzatimiz. Buning natijasida yosh futbolchilarda shoshmashosharlik tez toliqish va hatolarga duch kelindi.

8. Mashg'ulotlarda yosh futbolchilarga jismoniy rivojlanish, texnik-taktik mashqlar haqida atroflicha ma'lumotlar berilish lozim shuningdek sport inshootlari, sport kiyimlari, asbob uskunalari bilan tanishtirish va eng muhim musobaqalar o'tkazish, xakamlik qilish, doir Amaliy malakalar berish kerak bo'ladi.

AMALIY TAVSIYALAR
Texnik harakatlarni rivojlantirishda
murabbiy ko'rsatmalari

Yosh futbolchiga texnik usullarni o'zlashtirib olishni o'zigina kifoya emas, balki mashg'ulotlarda muntazam ravishda kamolotga etkazib borishga, eng oddiy usuldan asta-sekin jihatdan murakkabroq usullarga o'tib boraverish kerak.

Yosh futbolchilar butun o'yin davomida to'pni o'rtacha 3-5 minutgina olib yuradi, aksari bundan ham kamroq vaqt ketadi, u to'pni 20-25 tagacha, har xil darajada tepadi. Shunday ekan, futbolchi kundalik trenirovkalarda to'p uzatishning u yoki bu shaklini aniq ijro etish borasida ishlamasa, yuqoridagi sharoitda u aniq to'p tepish hissidan mahrum bo'laveradi.

Darvozaga to'p tepishni ham boshqa mashqlardan qolishmaydigan ko'proq mashq qilinishi muhimdir. Mashg'ulotlarda darvozaga to'p urishda odatda, to'p jarima maydonidan, ya'ni 16-18 metrlardan tepiladi. Turli masofadan ketma-ket bir necha tup tepilar ekan, trener tepishning aniqligini ta'kidlash bilan birga, urinishlar orasida to'pning mo'ljaldan qanchalik chetlashganini ham nazarga oladi.

Yon chiziqdan to'p tashlash ham o'yin davomida ko'p marotaba qo'llaniladigan usuldir. Aksariyat hollarda yosh futbolchilar yon chiziqdan to'p tashlashda xatoliklarga yo'l qo'yishadi. To'pni yon chiziqdan tashlashda bilim va mahorat lozim. Qoidaga ko'ra to'p tashlash mahalida sakrash yoki oyoqlarning joyini o'zgartirish mumkin emas.

Shunday qilib, yosh futbolchi o'yin texnikasining a'lo darajada bilishi bularga, to'pni olib yurish, tepa bilish, raqibni aldab o'tish, tez yugura oladigan bo'lishi lozim.

Futbolchilar mashg'ulotlarida mashqlarni o'rganar ekanlar, shuni unutmasliklari kerakki, hujum texnikasini puxta o'zlashtirib olish avvalo ko'p jihatdan shaxsiy tayyorgarlikka bog'liq; ikkinchidan hujumchilar gruppasi

harakatining uyushqoqligi, ahilligi; uchinchidan, uyinchilarning o'yin sharoitida qovushib keta olishlariga bog'liq.

Hujumchilarning o'yinda darhol qovushib ketishi ularning raqib komandasining qanday himoya qo'llayotganini payqashlariga, uyushgan himoyami-yo'qmi, shuni ilg'ab olishlariga qarab belgilanadi.

Uyushgan himoyaning belgisi reaksiyaning tezligida, himoyadagi o'yinchilarning maydonning barcha joylarida yangicha turishida hamda darvozaga raqib osonlik bilan to'p urishi ehtimoli bo'lgan joylarda turganidan ko'rinadi. Himoyadagi o'yinchilar raqib xujumini kutib oluvchilar bo'lgani uchun ular yuz bergan xavfni bartaraf etishlari lozim.

Uyushmagan himoyani hujumchilar darhol sezishlari lozim, bu o'yinchilarning o'z maydonida sekin jilishi va joylashishida, hujumchilarni passiv qarshi olish hamda boshqa taktik xatolarda ko'rinadi.

Hujum xarakterida bo'lgan bir qancha harakatlarni ko'rib chiqamiz.

1. Hujumchining shaxsiy yo'li – bu o'yinchining tez, jadal siljishini ifodalaydi. Raqib darvozasiga to'pni iloji boricha yaqinlatish hamda zarba berish uchun hujumchi o'yinchi o'zining yugurishdagi ustunligidan foydalanishi kerak.

2. Agarda hujumchilar raqiblar komandasining himoyachi-larini darvoza yonidagi jarima maydoniga «qisib» qo'ygan, darvoza tarafga zarba tepish imkoniyati qolmagan paytda to'pniustalik bilan orqadagi, zarbasi kuchliroq bo'lgan yarim himoyachi yoki himoyachilarga uzatadilar. Bunday uzoqdan (20-30 metr) tepilgan to'p bilan darvozani zabt etish mumkin.

3. Hujumdagi kombinatsiyalarning muvaffaqiyatli hal etilishi – komandaning barcha o'yinchilari oldidagi muhim vazifa hisoblanadi. Masalan, hujumchi tez yo'l ochib borsa-yu, to'pni mo'ljalga etkaza olmasa, lekin to'p birovga o'tmagan bo'lsa, to'pni bo'sh turgan o'yinchiga uzatish bilan maqsadga erishmoq mumkin.

4. Mabodo hujumchiga raqib darvozasini zabt etishning imkoni bo'lmasa, u to'psiz bo'la turib ham to'pni olgan o'yinchiga zarba uchun qulay sharoit yaratib bersa – bu ham xavfli holatni vujudga keltiradi.

5. Qarshi hujumga o'tish – bu jahon futbolida ko'proq ishlatiladigan priyomlardan biri hisoblanadi. Buning ma'nosi – raqib komandasining hujumi to'xtagan mahalda yuz bergan imkoniyatdan foydalanib, komanda o'yinchilari barobar sur'at

Futbolchilar mashg'ulotlarida mashqlarni o'rganar ekanlar, shuni unutmasliklari kerakki, hujum texnikasini puxta o'zlashtirib olish avvalo ko'p jihatdan shaxsiy tayyorgarlikka bog'liq; ikkinchidan hujumchilar gruppasi harakatining uyushqoqligi, ahilligi; uchinchidan, uyinchilarning o'yin sharoitida qovushib keta olishlariga bog'liq.

Hujumchilarning o'yinda darhol qovushib ketishi ularning raqib komandasining qanday himoya qo'llayotganini payqashlariga, uyushgan himoyami-yo'qmi, shuni ilg'ab olishlariga qarab belgilanadi.

Uyushgan himoyaning belgisi reaksiyaning tezligida, himoyadagi o'yinchilarning maydonning barcha joylarida yangicha turishida hamda darvozaga raqib osonlik bilan to'p urishi ehtimoli bo'lgan joylarda turganidan ko'rinadi. Himoyadagi o'yinchilar raqib xujumini kutib oluvchilar bo'lgani uchun ular yuz bergan xavfni bartaraf etishlari lozim.

Uyushmagan himoyani hujumchilar darhol sezishlari lozim, bu o'yinchilarning o'z maydonida sekin jilishi va joylashishida, hujumchilarni passiv qarshi olish hamda boshqa taktik xatolarda ko'rinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston respublikasi Prezidentining 2006 yil 1 maydagi "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishga doir qo'shimcha chora tadbirlari to'g'risida" PQ-338-qarori.
2. O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining 2012 yil 1 iyundagi "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishni qo'llab quvvatlash masalalari to'g'risida"gi PQ-338-son qarori.
3. Karimov I.A. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyoti poydevori. –T.: O'zbekiston, 1997
4. Ayrapetyants L.R., Godik M.A. Sportivno'e igro'. T., izd. Ibn Sino, 1991.
5. Akramov R.A. Igrovo'e i trenirovochno'e nagruzki v futbole. Uchebnoe posobie. -T., izd. Ibn Sino, 2002.
6. Akramov R.A. Yosh futbolchilarni tanlab olish va tayyorlash. - T., izd. Meditsina, 1989.
7. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o'quv-mashg'ulot jarayonini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma . Toshkent.2011.
8. Aliev M.B. Raspredelenie nagruzok razlichnoy napravlenosti v uchebno-trenirovochnom protsesse yuno'x futbolistov na osnove kompleksnogo kontrole G'G' Fan-sporga №4 -2006 g.
9. Akramov J.A Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning musobaqa faoliyatning xususiyatlari. G'G' Fan-sporga №1 -2007 y.
10. Arestov Yu.M., Godik M.A., Shamardin A.I. Effektivnost i nadejnost texniko-takticheskix deystviy vratarey v usloviyax sorevnovaniy. Ejegodnik «Futbol», 1981 g.
11. Bazilevich O.P., Gadjiev G.M. Modelirovanie sorevnova-telnoy deyatelnosti komand na osnove kolichestvenno'x pokazateley kollektivno'x deystviy v igre.G'G' Ejegodnik «Futbol», 1981.
12. Bril M.S. Otbor v sportivno'x igrax. –M.: FIS 1980
13. Volkov L.V. Teoriya i metodika detskogo i yunosheskogo sporta. K., Olimpiyskaya literatura, 2002.

14. Golomazov S.V., Chirva B.G. Teoricheskie osnovy i metodika kontrolya texnicheskogo masterstva. Teoriya i praktika futbola. - M.: Sport Akademiya Press, 2000.
15. Godik M.A. Kontrol trenirovochno'x i sorevnovatelno'x nagruzok. - M., FiS, 1980.
16. Godik M.A. Kompleksno'y kontrol. Yuno'y futbolist. - M., FiS, 1983.
17. Godik M.A., Omar Said, Papaev V.E., Kuzmichev D.V. Reshenie takticheskix zadach – kontrol i otsenka. G'G' Ejegodnik «Futbol», 1985.
18. Godik M.A. Dvigatelnaya aktivnost futbolistov v usloviyax sorevnovatelnoy deyatel'nosti. G'G' Fan sportga №3, 2005.
19. Grindler K., Palke X., Xemo X. Texnicheskoy podgotovka futbolistov. Perevod s nem. –M.:FIS 1976.
20. Djarmen D.K. Futbol dlya yuno'x. Perevod s ang.-M.FIS 1982.
21. Zaytsev A.A. Dinamika fizicheskoy i texnicheskoy podgotovlennosti yuno'x futbolistov 11-12 let razlichno'x somaticheskix tipov i variantov razvitiya. Avtoref. dis. k.p.n. -M., 1994.
22. Zonin G.S. Issledovanie fizicheskoy, texnicheskoy podgotovlennosti i ix sovershenstvovanie u futbolistov. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. -M., 1974.
23. Zelentsov A.M., Lobanovskiy V.V. Modelirovanie trenirovki v futbole. - K., Zdorovya, 1983.
24. Iseev Sh.T. Futbol jamoalarning g'alaba qozonishida texnik taktik xarakatlari. "Pedagogik ta'lim" J.№ 2. 2003.
25. Iseev Sh.T. Analiz atakuyushix deystviy futbolistov vo'sokoy kvalifikatsii. Fan-sportga №1.2004.
26. Korneev A.S. Pedagogicheskoy kontrol sportivnoy deyatel'nosti na osnove pokazatelya ravnovesiya. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. -M., 1980.

27. Koshbaxtiev I.A. Effektivnost atakuyuhix deystviy v sovremennom futbole. V kn.: «Nekotoro'e voproso' fizicheskogo vospitaniya i razvitiya sporta sredi shkolnikov i molodeji». T., 1975.
28. Kurbanov Z.A. Organizatsiya uchebno-trenirovochnogo protsessa futbolistov v usloviyax Uzbekistana. Uchebnoe posobie. T., 2000.
29. Kurbonov O.A. Sovershenstvovanie udarov po myachu golovoy yuno'x futbolistov. G'G' Fan sportga №4. 2006.
30. Kachalin G.D. Taktika futbola. –M.: FIS, 1986.
31. Klimin V.P. Tsel i sodержanie individualnoy trenirovki futbolistov G'G' «Futbol», ejegodnik. -M., 1984.
32. Lisenchuk G.A. Upravlenie podgotovki futbolistov. K., izd. Olimpiyskaya literatura, 2003.
33. Lisenchuk G.A., Dagadaylo V.Ch. Otbor i prognozirovaniye dostizheniya kak instrument upravleniya sorevnovatelnoy deyatel'nost'yu v futbole G'G' Nauka v Olimpiyskom sporte. K., 1997.
34. Lyukshinov N.M. Sostoyaniye i tendentsii razvitiya sovremennogo futbola G'G' «Futbol», ejegodnik. -M., 1981.
35. Lopachev Yu.N. Keling to'p tepamiz. –T.: Meditsina 1988.
36. Lobanovskiy V.V., Morozov Yu.A. Xarakteristika igrovo'x deystviy yujno-amerikanskix komand. «Futbol» sb. statey.-M.: 1979.
37. Lyaskovskiy K.P. Texnika udarov. -M.: Fizkultura i sport. 1977
38. Millyan M.M. Sovremenno'y futbol. G'G' Futbol. Ejegodnik. -M.: 1980
39. Morozov Yu.A. Metod registratsii texnicheskix priemov futbolistov vo vremya igro'. V kn.: «Materialo' nauchno-metodicheskoy konferentsii vuzov Leningrada po fizicheskomu vospitaniyu». -L., 1976.
40. Morozov Yu.A. Pered igrovaya razminka kak faktor formirovaniya gotovnosti futbolistov k igre. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. -L., 1968.

41. Morozov Yu.A. Analiz texniko-takticheskix deystviy luchshix komand chempionata mira 1974 goda. V kn.: «Podgotovka futbolistov». M., 1978.
42. Nurimov R.I. Sovershenstvovanie uchebno-trenirovochnogo protsessa futbolistov.- T., 2001.
43. Nurimov R.I. Sovershenstvovanie takticheskix deystviy futbolistov vo'sokoy kvalifikatsii.- T., 2000.
44. Nurimov R.I. Yosh futbolchilarni texnik-taktik tayyorlash. O'quv qo'llanma.-T.: 2005.
45. Nurimov. R.I. Turli toifadagi futbolchilar musobaqa faoliyati tuzilishning tshxisli tahlili.G'G' Fan sportga №1. 2004.
46. Pagiev V.B. Issledovanie vzaimosvyazi urovnya fizicheskoy podgotovlennosti i texnicheskogo, takticheskogo masterstva futbolistov vo'sshix razryadov. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. -M., 1977.
47. Polishkis M.S. Pokazateli kollektivno'x i individualno'x texniko-takticheskix deystviy kak kriterii otsenki kachestva igro' futbolistov. G'G' Ejegodnik «Futbol», 1980.
49. Ro'mashevskiy G.A. Faktoro' nadejnosti vo'polneniya texniko-takticheskix deystviy futbolistami vo'sokoy kvalifikatsii. Ejegodnik «Futbol», 1980.
50. Sergeev G.M. Eksperimentalnoe obosnovanie planirovaniya podgotovki yuno'x futbolistov v usloviyax jarkogo klimata. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. -M., 1977.
51. Skomoroxov E.V. Kompleksno'y kontrol i metodo' sovershenstvovaniya spetsialnoy podgotovlennosti vo'sokokvali-fitsirovanno'x futbolistov. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. Malaxovka, 1980.

52. Skomoroxov E.V., Golodenko G.A. Faktornaya struktura tekhniko-takticheskoy deyatel'nosti komand sredneevropeyskoy zono'. G'G'Ejgodnik «Futbol», 1984.
53. Savin S.A. Futbolist v igre i trenirovke. M., FiS, 1975.
54. Smironov G.A., Kirillov A.A., Polishkis M.S., Sachasti R.R. Spetsialnaya podgotovka futbolistov. Metodicheskie rekomendatsii. -M., 1981.
55. Sushkov M. Ob udarax po vorotam. V kn.: futbol segodnya i zavtra. -M., FiS, 1960.
56. Suchilin A.A., Lapatev A.N., Osovershenstvovanii sistemo' podgotovki futbolnogo rezerva G'G' Teoriya i praktika fiz. Kul. -1984.
57. Simakov V.I. Futbol. Prosto'e kombinatsii. -M.: FIS, 1987.
58. Talipdjanov A.I. Operativno'y kontrol i planirovanie podgotovki futbolistov vo'sokoy kvalifikatsii. Avtoref. kand. diss. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk. -M., 1983.
59. Talipdjanov A.I. Sovremennaya sistema podgotovki vo'sokokvalifitsirovanno'x futbolistov. Uchebnoe posobie. – T. 2011.
60. Futbol. Uchebnik dlya institutov fizicheskoy kulturo'. Pod red. N.P.Kazakova. M., FiS , 1978 g.
61. Xeddergot K.X – Novaya futbolnaya shkola. Per. s nem. -M., FiS 1976 g.
62. Xyus Ch. – Futbol: takticheskie deystvie komando'. Per s ang. -M ., FiS., 1979 g.
63. Chanadi A. – Futbol. Teknika. Per. s veng. -M., FiS., 1978 g.
64. Chulibaev D.V. Trenirovochno'e mikrotsiklo' skorostno-silovoy napravlenosti v podgotovke yuno'x futbolistov. Avtoref. Dis. K.p.n., -M., 1987.
65. Shamardin V.N. Issledovanie fizicheskix nagruzok yuno'x futbolistov v godichnom tsikle trenirovki. Avtoref. 1978.

66. Sharfi R. Individualnaya napravlennost fizicheskoy podgotovki yuno'x futbolistov 13-14 let. Avtoref. Dis. k.p.n.,-K 1983 .
67. Shperling K.A. O metodax i organizatsii otbora i komplektovaniya yuno'x futbolistov (10-12 let). Metodicheskie rekomendatsii. -M., 1975.
68. Shamardin A.I. Soderjanie texniko-takticheskix deystviy vratarya v usloviyax igro' i trenirovki. Ejegodnik «Futbol», -M.: 1984.
69. Shtudener X., Volf V.D. Trenirovka futbolistov. -M., FiS., 1970
70. Yunusova Yu.M. Teoreticheskie osnovo' fizicheskoy kulturo' i sporta. -T., 2005.
71. Asmus S koordinative Farigkeitin - die Basis tur fusalle. Teil G' Fussball training 1997 y.
72. Morek J. Roznor cinnosti Realirachych Tim Vo footballe G'G'TrenerRrahe- 1984 y.
73. Arnot R., Gaynes S. Tratado de la actividad fisika. Selikione su deporte.- Barselona: Paidotribo, 1992
74. Learmouth J. Soccer fundamentals Basic Techniques and Training for Beginning Players G' J. Learmouth. - New York : St.Martin`s Press, 1989.

Гулистон Давлат Университети «Жисмоний маданият» таълим йўналиши битирувчиси Абдурасулов Сардорнинг “13-14 ёшли футболчиларнинг техник-тактик ҳаракатларини тарбиялаш самарадорлиги” мавзусидаги битирув малакавий ишига тақриз

Абдурасулов Сардор томонидан бажарилган ушбу битирув малакавий иши 13-14 ёшли болалар билан ташкил этиладиган футбол машғулотлари самарасини ўрганиш ва илмий таҳлил этиш муаммоларига бағишланган. Демократик ислохотлар йўлида илдам одимлаётган давлатимиз ўзининг диққат марказига болалар спортини ривожлантириш муаммосини қўйиб, унинг замирида ётган буюк ишларга асос солди. Спортда юқори чўққиларни забт этишнинг асосий шартларидан бири ҳар бир машғулотни тўғри ташкил этиш ҳисобланади. Футбол машғулотларида техник-тактик ҳаракатларнинг ўрни беқиёс. Уларни ўрганиб, таҳлил этиш муаммонинг долзарблигини белгилайди

Битирув малакавий ишида ҳимояга қўйилган асосий масалалар футбол машғулотларида футболчига техник-тактик ҳаракатларни ўргатиш самарадорлигини ўрганиш, уни илмий жиҳатдан асослаш. Спорт турлари билан ўсмирларни шуғуллантириш нафақат уларни юқори ўринлар эгаллашига хизмат қилади, балки уларнинг бўш вақтларни мазмунли ташкил этиш, турли оқимларга қўшилиб қолишини олдини олиш ва асосийси уларни соғ-саломат бўлишларига катта ёрдам беради. Бу билан болаларни ҳаётга тўғри йўналтириш масаласи ҳам бир мунча ҳал бўлади. Иш охирида ушбу масалаларга доир мос хулоса ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Битирув малакавий ишида айрим камчиликлар ҳам учрайди.

Умумий хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, битирувчи С.Абдурасуловнинг “13-14 ёшли футболчиларнинг техник-тактик ҳаракатларини тарбиялаш самарадорлиги” битирув малакавий иши қўйилган талабларга амал қилинган ҳолда бажарилган. Уни ДАК ҳузурида ҳимояга лойиқ деб ҳисоблаш мумкин.

Гулистон Давлат Университети «Жисмоний маданият» таълим йўналиши битирувчиси Абдурасулов Сардорнинг 5112000 «Жисмоний маданият» йўналиши бакалавр даражасини олиш учун “13-14 ёшли футболчиларнинг техник-тактик ҳаракатларини тарбиялаш самарадорлиги ” мавзуда ёзган битирув малакавий ишига раҳбар

Х У Л О С А С И.

Жамоавий кўринишдаги спорт тури ҳисобланган футбол билан ҳозирги кунда дунё аҳлининг жуда кўп кишилари шуғулланадилар. Футболчилар орасида дунёнинг энг машхур инсонлари ҳам кўплаб топилади. Юртбошимизнинг бугунги кунда болалар спортга кўрсатаётган эътибори замирида мамлакатимизда турли спорт турлари каторида футболнинг ҳам яхши ривожланиши масаласи турибди. Машғулотларда юқори малакали футболчиларни тайёрлаш, жаҳон ареналарида улкан ютуқларга эришиш учун мураббийлардан чуқур билим ва катта тажриба талаб этилади. Ушбу таҳлил асосида ушбу мақсадларга эришиш ётганлиги битирув малакавий иши долзарблигига асос бўла олади.

Битирув малакавий ишида ҳимояга қўйилган асосий масалалар футболчиларнинг техник-тактик ҳаракатларини тарбиялашга қаратилган машғулотлар тизимини илмий жиҳатдан таҳлил этиш ва олинган натижалар асосида хулосалар ва тавсияномалар яратишдир. Ушбу тадқиқот ишида ҳам бу ишлар амалга оширилган бўлиб, буни битирув малакавий ишининг асосий натижаси деб қараш мумкин.

Битирув малакавий ишида жуда ҳам кўп бўлмаган грамматик хатолар ва баъзи ғализликларни бартараф этиш керак бўлади.

Умумий хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, битирувчи С.Абдурасуловнинг битирув малакавий иши қўйилган талабларга амал қилинган ҳолда бажарилган ва ҳимояга лойиқ деб ҳисоблаш мумкин.

Жисмоний маданият назарияси ва
методикаси кафедраси ўқитувчиси

И.Жалолов.